

Richter Csaba

A Távol-Kelet „puskaporos hordója” Az észak-koreai rendszer sajátosságai

„Mi hoztuk el az igazságot, a mi szánkból azonban hazugságnak hangzott. Elhoztuk nektek a szabadságot, a mi kezünkben azonban korbácsnak látjátok. Az eleven életet kaptátok tőlünk, és mégis, ahol felhangzik a szavunk, elhervadnak a fák és száraz leveleket hord a szél. A jövő ígérését hoztuk, de akadozott a nyelvünk és csak kutyaugatás szólt a szánkból...”

(Arthur Koestler: *Sötétség délben*)

1. Előszó

Véletlen, de egyszersmind érdekes egybeesés, hogy eme sorok éppen szeptember 9-én, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság nemzeti ünnepnapján kezdik meg önálló életüket. 57 esztendővel ezelőtt, 1948-ban a Koreai-félsziget északi részén ezen a napon született meg Kim Ir Szen szeparatív, az évtizedek során önmagát izoláló állama, amelynek politikai berendezkedése, sorsa jelen tanulmány témája.

Sokan, sokat, sokfélét írtak már Észak-Koreáról, erről a távol-keleti országról, amely az utóbbi években, évtizedekben mindig birtokolt néhány pillanatnyi képkockát a földkerekség hírműsoraiban. Ahogyan *Faludi Péter*, a témát több mint ötven éve kutató történész-orientalista egy tanulmányában fogalmaz; „Koreának (...) majd százhusz éve, de különösen 1945 óta állandó, »bérelt« helye van a világpolitikában, a nemzetközi sajtóban.”¹ De mi az, ami Észak-Koreának megkülönböztetett helyet biztosít a világ külpolitikájában, mi az, amivel szinte folyamatosan magára irányítja a nemzetközösség figyelmét? Mert ismerjük el; az észak-koreai vezetés bámulatos ügyességgel tartja a külvilágtól hermetikusan

¹ FALUDI Péter: Az Észak-Korea jelenség. In: *Proletárdiktatúrákból a polgári demokráciákba 1989-1992*. Szerk.: GLATZ Ferenc. Budapest, MTA Társkut. Közp., 2004. 181-192. (a továbbiakban: FALUDI: *Az Észak-Korea jelenség*)

elzárt országát a nemzetközi figyelem középpontjában. „Észak-Korea hatása a 20. század második felének nemzetközi eseményeire bizonyára nagyobb, mint azt lakossága és gazdasági eredményei indokolnák”² – fejezi ki találóan a távolkeleti ország világpolitikában betöltött szerepének fonákságát az ismert amerikai Észak-Korea-kutató, *Nicholas Eberstadt*. Észak-Korea mégis diktál, mattot ad, támadást vezet és gólt rúg. A látványos kontrákra épülő, láthatóan jól felépített taktika fegyelmezett, de sematikus, ötletelen betartása a végén mindig pontot ér a hol remetekirályságként, hol pedig klasszikus sztálinista államként aposztrofált ázsiai ország számára. Az ötletszegény védekezésre berendezkedett nagyhatalmak eleddig nem találták az észak-koreai foci ellenszerét, ám abban csak reménykedhetünk, hogy játékidőn túli hosszabbításra nem kerül majd sor...

Az orwelli Észak-Korea nukleáris fegyverkezése körüli nemzetközi hercehurca a rendszer „agyonmilitarizált”, xenofób jellegéből adódik, s immár több évtizedes múltra tekint vissza. *Kim Dzsong Il* újabb és újabb nemzetközi segélyeket sajtolt ki az észak-koreai atomprogram leállításáért rimánkodó nagyhatalmaktól, miközben országát ismét a kilencvenes évek közepén tomboló éhínséghez hasonló humanitárius katasztrófa fenyegeti. „*A hadsereg nyomában mindenhol szükség és nélkülözés jár (...)*”³ – ezt már a „politikai aljasság tanítómestere”, a „hatalom tankönyvírója”, *Niccolò Machiavelli* is megírta hírhedtté vált, alig százoldalas „iskoláskönyvében”⁴. A maga 1 040 000 főjével⁵ a világ egyik legnagyobb hadseregét fegyverben és állandó hadkészültségben tartó észak-koreai vezetés azonban ideológiai meggyőződésből a pusztulás szélére taszítja szeretett népét. *Aczél Endre* találó megfogalmazása szerint „*ebben az országban az a csodálatos, hogy gazdasági teljesítménye nulla, éheznek, de milliós hadsereget tart fenn*”⁶.

Mi tehát az észak-koreai politikai-társadalmi berendezkedés természete? Nevezhető-e nyugodt szívvel az észak-koreai rezsím kommunistának? Jelent-e

² Idézi: FALUDI: *Az Észak-Korea jelenség*: 182.

³ MACHIAVELLI, Niccolò: *A fejedelem*. [Budapest], Kossuth, 1991. 23. (a továbbiakban: MACHIAVELLI)

⁴ A jelzős szerkezetek és jellemző kifejezések a Machiavelli művét fordító és bevezetővel ellátó *Juhász Vilmos* tollából származnak. (A Szerz.)

⁵ AMACZI Viktor – BOMBAY László – HÉJJA István: *A világ hadseregei*. Budapest, Zrínyi, é. n. 164.

⁶ ACZÉL Endre: Furcsa válság Koreában. In: *168 Óra*, 2003. 7. sz.

valós veszélyt az ország vegyi- és biológiai fegyverarzenálja, nukleáris fegyverkezési programja? Tényleg „*mozog-e valami ott, ahol ötven éven át szinte semmi sem mozdult?*”⁷ Van-e reális esélye a kettészakított Koreai-félsziget újraegyesítésének a belátható jövőn belül? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keres választ a tanulmány, amelynek szerzője abbéli reményének ad hangot, hogy dolgozata egy objektív Észak-Korea-kép kialakulásához segíti az Olvasót.

2. A kommunizmus, mint jelenség. Az észak-koreai rendszer természete

Legújabbkori történetírásunk állandó slágertémája a kommunizmus, amely ünnepezt világmegváltó eszmeként, „messiás ideológiaként” tűnt fel a történelem színpadán. Ám a függöny legördülését vastaps és elégedett ováció helyett csak dermedt csönd fogadta. Vajon mi volt a sikertelenség oka? Milyen hibák csúsztak a „rendezők” (Marx, Lenin, Sztálin) számításaiba? Netán a „színészek” (Mao, Pol Pot, Ceausescu, stb.) rontottak el valamit? Ahogyan *Rácz Árpád*, a *Rubicon* c. történelmi magazin főszerkesztője teszi fel a kérdést; „*Hogyan lett a »ragyogó jövő« ideológiájából, »az új ember kovácsából« személyi kultusz, tisztogatás, törvénytelenység, a »szovjet Vatikánból« irányított birodalmi politika?*”⁸ Ezek a kérdések óhatatlanul felmerülnek a témában bűvárcodó történészek előtt.

A kommunizmus eredetét keresve kissé talán meglepő módon egészen a demokráciát mindenekfelett valló ókori görögökig kell visszanyúlnunk. *Platón* elképzeléseiből kiindulva már e korai századokban számtalan utópia született, melyekben a legboldogabb és legtökéletesebb állam zálogaként a termelési eszközök magántulajdonának felszámolását és a személyes tulajdon megszüntetését jelölték meg.⁹ A kommunizmus fogalma azonban csak a 19.

⁷ Ld. ehhez: ACZÉL Endre: A koreai NEP. In: *168 Óra*, 2002. 37. sz. (a továbbiakban: ACZÉL: *A koreai NEP*)

⁸ RÁ CZ Árpád: Az évszázad reménye és csalódása. In: *Rubicon*. XII. (2001) 4-5. sz. 4. (a továbbiakban: RÁ CZ)

⁹ Stéphane Courtois azt írja az 1997-ben megjelent *A kommunizmus fekete könyve* c. tanulmánykötet bevezető esszéjében, hogy „*már Platón kifejtette Az államban annak az eszményi városnak a gondolatát, ahol nem rontja meg az embert pénz és hatalom, és ahol bölcsesség, értelem és igazság uralkodik.*” Mórus Tamás, VIII. Henrik kancellárja szintén hitt egy ilyen utópikus állam eljövételében. Más kérdés, hogy Platón kategóriái (ti. a bölcsesség, az értelem, az igazság, stb.) a legnagyobb jóindulattal sem voltak a kommunista rendszerek vezérelvei. Ld.: COURTOIS, Stéphane – WERTH, Nicolas – PANNÉ, Jean-

század közepén vált általánossá. *Stéphane Courtois* szerint ekkor leggyakrabban még az ún. „babeufizmus” vonatkozásában használták a fogalmat. *Gracchus Babeuf* ugyanis már 1796-ban megszervezte az *Egyenlők Összeesküvése* elnevezésű forradalmi mozgalmat, melynek társadalmi és politikai célja „egy ideális, egyenlőségen alapuló társadalom létrehozása volt, amely biztosítja a boldogságot mindenki számára.”¹⁰

A kommunizmus szót mai értelmében 1848, *Karl Marx* és *Friedrich Engels Kommunista Kiáltványának* megjelenése óta használjuk. Ekkor vált eggyé a „kommunizmus” és a „marxizmus” szó jelentése, innentől használják őket a szóismétlés elkerülése végett egymás helyettesítésére. S bár az 1800-as években gyakorta szinonimként kezelték a „kommunizmus” és a „szocializmus” fogalmakat – utóbbit az előbbihez vezető grádicsnak tekintették – ma már nagy hibát követ el az, aki összemossa e két szó jelentését. Az első világháború kitörése előtt a francia *Jean Jaurès* még ugyanazt értette a „kommunizmus”, a „kollektívizmus” és a „szocializmus” alatt, manapság a szocialisták önmeghatározásként gyakorta használják a „szociáldemokrata” kifejezést is. Persze már akadtak akkoriban is szabályerősítő kivételek. A modern értelemben vett szociológiai tudomány egyik atyja, a szintén francia *Émile Durkheim* a szocializmusról írott művében míg a kommunizmust a megtermelt javak egyenlő elosztására törekvő politikai filozófiának tekintette, addig szerinte a szoros értelemben vett szocializmus legfőbb célja a termelési folyamat állandó tökéletesítése és az életszínvonal folyamatos emelése.

A modern kommunizmus-fogalom megalkotása mégis *Vlagyimir Iljics Lenin* nevéhez fűződik, „aki egy hivatásos politikus cinizmusával és egy próféta messianizmusával létrehozta a kommunizmust mint elkülönült politikai mozgalmat.”¹¹ Lenin színrelépésével egy új, a szocializmusnál sokkalta radikálisabb politikai doktrína kezdte meg pályafutását, s az oroszországi bolsevikok proletár világforradalmat hirdettek. A kommunista eszme rövid időn

Louis – BARTOSEK, Karel – MARGOLIN, Jean-Louis – PACZKOWSKI, Andrzej: *A kommunizmus fekete könyve*. Budapest, Nagyvilág, 2000. 9. (a továbbiakban: *A kommunizmus fekete könyve*)

¹⁰ COURTOIS, Stéphane: A kommunizmus bűnei. Százmillió halott? Egy tragédia mérlege. In: *Rubicon*. XII. (2001) 4-5. sz. 4-10. (a továbbiakban: COURTOIS: *A kommunizmus bűnei*)

¹¹ COURTOIS: *A kommunizmus bűnei*: 5.

belül meghódította a világ békére és jólétre vágyó, gyanútlan lelkeit, akik áhítattal hallgatták ideológiai szempontok alapján kiválogatott kádereik minden szavát. Az új eszme elterjedésének gyorsaságára jellemző, hogy már 1919-ben életre hívták a *Kommunista Internacionálét* (Komintern)¹², ezt a moszkvai központú világszervezetet, mely katonai vasfegyelemmel fogta össze a kommunista országok nemzeti szekciókká degradálódott kommunista pártjait. A Kominternnel tehát gyakorlatilag kialakult a „kommunista világrendszer”, amely kardcsörtető militarizmusával, bőszi antiimperializmusával és megmásíthatatlan dogmatizmusával rányomta bélyegét a 20. század világtörténelmére.

A kommunizmus szolgálatában megszámlálhatatlanul sok bűntényt követtek el az ordas eszme helyi apostolai. Sztálin, Mao, Pol Pot, Ceausescu és a többi népevezér szótárába kurzív betűkkel nyomtatták az olyan szavakat, mint terror, erőszak, börtön, kínzás, megaláztatás, megtörés, likvidálás, megsemmisítés, kivégzés, tarkónlövés, akasztófa, kényszermunkatábor, deportálás, internálás, éhhalál, stb. A szovjet minta szolgálai másolása valamennyi kommunista tévútra sodródott államban ugyanazt jelentette, természetesen a nemzeti, kulturális, földrajzi sajátosságok több-kevesebb megőrzésével. Magyarországon többek között Kistarcsán, Oroszlányban, Kazincbarcikán és a Hortobágyon működtek a szovjet Gulág mintájára kényszermunkatáborok, a leghírhedtebb mégis a Mátra fái között, a Heves megyei Recsk falu közelében működött 1950 és 1953 között. A recskihez hasonló internáló- és kényszermunkatáborokba világszerte rendszerint azok kerültek, akiket az államhatalom „nemkívánatos elemként” a társadalomból ki akart emelni, ám erre még az akkori jogszabályi keretek között sem volt törvényes lehetősége. Sokukat a legbanálisabb, legképtelenebb okokra hivatkozva, „éberségből” internálták a gyűjtőtáborokba, amelyek pusztá létének ténye az emberiség történelmének legsötétebb oldalaira kívánkozik.

A kommunizmus nevében elpusztított vagy megnyomorított férfiak, nők, öregek és gyermekek mellett nem szabad megfeledkeznünk az emberi szellem és kultúra ellen elkövetett kommunista bűnökről sem. Azok a műemlékek, épületek,

¹² Ld. ehhez: WOLIKOW, Serge: A kommunista galaxis keletkezése. A Komintern. In: *Rubicon*. XII. (2001) 4-5. sz. 61-67.

templomok, felbecsülhetetlen értékű történelmi kincsek, amelyeket világszerte a személyi kultusz vagy a „kulturális” forradalom nevében romboltak le és semmisítettek meg, szintén a kommunizmus bűnlajstromát gazdagítják. A kommunizmus világméretű győzelmének biztosítása érdekében elkövetett ideológiai erőszak, a nemzeti értelmiség módszeres ellenőrzése és elnyomása, a régműltből elővett és leporolt cenzúra felelevenítése és ismételt alkalmazása évtizedekre megszabta az emberiség kultúrfejlődésének irányvonalát. A kommunizmus kíméletlen diktatúrája alól még a természeti környezet sem vonhatta ki magát, gondoljunk csak a csernobili atomreaktor 1986 áprilisában bekövetkezett katasztrófájára, vagy az Aral-tónak az esztelen öntözési tevékenység következtében történő kiszáradására.

A kommunizmus története egy megváltóként várt politikai eszme históriája, mely *„egy időben, különféle helyi kiadásokban az emberiség jó egyharmada fölött uralkodott.”*¹³ A szándékolt sikertörténetből azonban mindenhol, kivétel nélkül rémtörténet kerekedett. Miért? Találókak *Nyikolaj Szalmanovics Rubasov*nak a kudarc okait firtató zárkabeli töprengései *Arthur Koestler* mesteri regényében: *„Valamennyi alapelvünk helyes volt, a végeredmény azonban mégis hibás. Ez a század beteg. Mi diagnosztizáltuk a kórt, és mikroszkopikus pontossággal megállapítottuk a baj okait is, ám hiába folyamodtunk a gyógyító késhez, a testen új kelések támadtak. Az akaratunk kemény volt és tiszta, rászolgáltunk az emberek szeretetére. Ehelyett mégis gyűlölnék bennünket. Miért vagyunk kiteszítottak és gyűlöletesek?”*¹⁴ Költői kérdéseire a meghasonlott Rubasov saját maga adja meg a választ a regény egy későbbi részében. Érdeemes idézni e kifakadását is, mert nagyszerűen foglalja össze a kommunizmus karakterjegyeit, lényegét: *„Olyan következetesek voltunk, hogy a földtulajdon igazságos elosztásának nevében szántszándékkal hagytuk, hogy egyetlen év alatt ötmillió parasztcsalád haljon éhen. Olyan következetesen meg akartuk szabadítani az embert a bérrabszolgaság láncaitól, hogy tízmillió embert küldtünk kényszermunkára a sarkkörön túlra és a távol-keleti őserdőbe, ahol*

¹³ RÁCZ: id. mű: uo.

¹⁴ KOESTLER, Arthur: *Sötétség délben*. Budapest, Európa-Reform, 1988. 46. (a továbbiakban: KOESTLER)

olyan körülmények között kellett robotolniuk, mint az ókori gályaraboknak. Olyan következetesek vagyunk, hogy vitás kérdésekben egyetlen érvet ismerünk el csupán: a halált (...). Mérnökeinknek abban a tudatban kell dolgozniuk, hogy egyetlen hibás számítás is a börtönbe vagy a bitófára juttathatja őket; hivatalaink vezető tisztségviselői megnyomorítják és eltíporják a beosztottaikat, mert tudják, hogy ők lesznek a felelősök a legcsekélyebb hibaért is és akkor őket fogják eltíporolni; költőink úgy intézik el a stilisztikai vitáikat, hogy feljelentik egymást a titkosrendőrségnél (...). (...) vezérkultuszunk bizáncibb, mint a legreakciósabb diktatúrák vezérimádata. (...) A világ legnagyobb rendőri szervezetét építettük fel, amely nemzeti intézménnyé tette a besúgást és tudományos tökélyre emelte a testi-lelki kínzás módszereit. Korbáccsal üzzük a nyögve szenvedő tömegeket a teoretikus jövőbeli boldogság felé, amit csak a mi szemünk lát.”¹⁵

Sok hajdani népi demokratikus állam még ma is az átkos rendszer baljós örökségét nyögi, a kommunista rendszer holtában, a síron túlról is szedi áldozatait. A kommunista mozgalom 1917 novemberétől 1991-ig élte virágkorát, ám a 20. század végén világszerte újjászülető polgári demokráciák még mindig kénytelenek megosztani a közéletet a szociáldemokratákká, szociálliberálisokká vagy ultranacionalistákká szelídült hajdani kommunistákkal.¹⁶

Van azonban még a világnak mindig olyan szeglete, ahol az idő megállni látszik. Vannak még mindig olyan országok, ahol a Rubasovok, Winston Smithek és Ivan Gyenyiszovicsok csak álmodhatnak a testi-lelki szabadságról. Ilyen orwelli állam Észak-Korea is.

A második világegést követően, a kelet-európai népi demokráciákkal egy időben a Koreai-félsziget északi részén *Kim Ir Szen* vezetésével megszületett a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (1948. szeptember 9.). Hetekkel korábban, a 38. szélességi fok mentén kettészakított félsziget déli részén, a japán gyarmati uralom alóli felszabadulás harmadik évfordulóján *Li Szin Man* elnökletével megalakult a Koreai Köztársaság is (1948. augusztus 15.). A két

¹⁵ KOESTLER: id. mű: 117-118.

¹⁶ Ld.: COURTOIS: *A kommunizmus bűnei*: 10.

szeparatív koreai állam megalakulásával a félsziget megosztottsága állandósult, a térség pedig a hidegháború legforróbb pontja lett.

A félsziget két állama merőben ellentétes utat járt be a 20. század második felében. A délen amerikai, északon pedig szovjet szájíz szerinti katonai-adminisztratív megszállás napjainkig nyúlóan determinálta a két ország fejlődését. Míg Dél-Korea elmaradott országból „kis sárkány” lett, és ipari-gazdasági hatalommá nőtte ki magát, addig Észak-Korea az 1960-as évekre megszerzett helyzeti előnyét veszni hagyva, a kezdeti szintnél is mélyebbre csúszott vissza. Ami a legérdekesebb; a dél-koreai gazdasági csodát ugyanazzal szokás magyarázni, mint az észak-koreai blamázt; ti. az irányított gazdaságpolitikával és a konfuciánus hagyományokkal.¹⁷ Mégis; mivel indokolható ez az óriási elmaradottság a térség környező országaihoz és a világ többi részéhez képest? Kizárólag a szocialista rendszerrel semmiképpen sem - bár a KNDK lemaradása „*történelmileg is érthetetlen, indokolatlan.*”¹⁸ Egyes kutatók szerint az észak-koreai rezsím ízig-vérig koreai, s az olyan jellemzések, híradások és beszámolók, amelyek kommunistaként, sztálinistaként állítják be az országot, nem felelnek meg teljesen a tárgyi valóságnak. (Tudhatott, érezhetett, sejthetett ebből valamit a „kis népek nagy barátja”, Sztálin is, hiszen egy 1945. szeptember 20-án keltezett utasítása megtiltotta a sztálini értelemben vett szovjetizálás megkezdését Észak-Koreában.¹⁹)

A politikai tisztánlátás és a távol-keleti országról való tárgyilagos képalkotás kívánalma szerint „*a mai észak-koreai helyzet (...) nem magyarázható kizárólagosan az elmúlt néhány év vagy egy évtized egyes bel- és külpolitikai lépéseivel, gazdaságpolitikai döntéseivel. Az észak-koreai fejleményeket és politikát egységes folyamatnak kell tekintenünk, amely (...) az egész koreai történelem szerves része, követi annak törvényszerűségeit.*”²⁰

A forgatókönyv mégis a kelet-európaihoz hasonló módon zajlott le; az ipari termelőkapacitás (gyárak, üzemek, vállalatok, bankok) túlnyomó többségének

¹⁷ Ld.: FALUDI: *Az Észak-Korea jelenség*: 181.

¹⁸ FALUDI: *Az Észak-Korea jelenség*: 183.

¹⁹ DIÓSZEGI István – HARSÁNYI Iván – NÉMETH István: *20. századi egyetemes történet 1945-1995*. Budapest, Korona, 1995. 140. (a továbbiakban: DIÓSZEGI – HARSÁNYI – NÉMETH)

²⁰ FALUDI: *Az Észak-Korea jelenség*: 182.

államosítása után Észak-Korea fokozatosan áttért a tervgazdálkodásra. Az 1925 áprilisában megalakult *Koreai Munkapárt* (Csoszon Nodon Dang)²¹ hamarosan egyedül találta magát az észak-koreai közélet porondján. A politikában ekkor kizárólagos szerepet kapott Koreai Munkapárt a kezdetektől fogva magán viseli az állampártok karaktertipikus jegyeit.²² Az állampárt²³ domináns hatalmi összetevői; az ideokrácia, a pártbürokrácia, a militarista és az államigazgatási bürokrácia Észak-Koreában is hatványozottan érvényesültek. A kelet-európai diktatórikus szocializmusok hatalmi gépezetének, az állampártnak a bukása – bár az *„példátlanul sikeresnek bizonyult a hatalom megtartása, a politikai ellenfelek háttérbe szorítása, majd kiiktatása során”*²⁴ – Kelet-Európában törvényszerűen következett be az 1980-90-es évek fordulóján. A mai észak-koreai válsághelyzet magyarázatának egyik összetevője lehet az észak-koreai állampárt hosszan elnyúló agonizálása, amely pártosodott államként az állami funkciók elvégzésére, államosodott pártként pedig a pártfunkciók ellátására vált már régen alkalmatlanná. A rendszer jelenlegi ingatagsága sem magyarázható mással, még ha a phenjani vezetés időnként kommunikéban teszi is közzé, hogy *„a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság rendszere politikailag stabil és szilárd, mint a szikla.”* Az észak-koreai hivatalos hírügynökség, a KCNA 2004 decemberében kiadott közleményének folytatása a dogmatikus frázisoktól elszokott állampolgár számára kissé már megmosolyogtató: *„A KNDK rendszerének összeomlását célzó ellenséges rágalomhadjárat nem más, mint reménytelen kísérlet annak a rendszernek a lerombolására, amelyben a vezető, a párt és a néptömegek harmonikus egészet alkotnak. Ez ugyanolyan nevetséges, mintha valaki a tenyerével akarná elhomályosítani a napot.”*²⁵ Pedig a rendszer lazulásáról szóló hírek nem lehetnek alaptalanok. Az egyre több észak-koreai menekült egyre több

²¹ Bővebben ld. ehhez: FENCSEK László: *Mit kell tudni a világ kommunista pártjairól?* Budapest, Kossuth, 1984. 180-185.

²² Ld. ehhez bővebben: BIHARI Mihály: *Demokratikus út a szabadsághoz.* Budapest, Gondolat, 1990. (a továbbiakban: BIHARI)

²³ Bihari Mihály meghatározása szerint *„(...) az állampárt az állami bürokrácia hatalomkoncentrációjából és a bolsevista típusú kommunista pártok egyesüléséből alakult ki abban a szovjet típusú szocializmusban, amelyben tradicionálisan erősek voltak és fennmaradtak az ázsiai államdespotizmus elemei és politikai kultúrája.”* In: BIHARI: id. mű: 82.

²⁴ BIHARI: id. mű: 75.

²⁵ Hvg.hu: *Észak-Korea: repedezne a rendszer?* [2004. december 13.], valamint ld. még ehhez: Hvg.hu: *Észak-Korea: levezik a falakról a vezér portréját.* [2004. november 16.]

információt árul el manapság az otthon uralkodó általános viszonyokról, a mindennapokról. A szóbeszéd úgy tartja, hogy a Kedves Vezér, Kim Dzsong Il képei mára lekerültek a falakról²⁶, s a mindeddig kötelező ruhadísz Kim-jelvény is lassan-lassan eltűnik az emberek káderszerű ruháiról.

3. Észak-Korea belpolitikai viszonyai

Mint láttuk, 1948-ban az észak-koreai vezetés a szovjethez *hasonló* szocialista fejlődési út mellett döntött. Az ország vezetője az eredetileg *Kim Szong Dzsü* néven született partizánharcos *Kim Ir Szen*²⁷ lett, aki a szocialista világrendszerben is szokatlanul szélsőséges személyi kultuszt valósított meg hazájában.

Kim Szong Dzsü, a későbbi népvezér 1912-ben született Phenjan közelében, Mangjongdében. Kim és családja a japán megszállók elől Mandzsúriába menekült, ahol a fiatalember csatlakozott a helyi ifjúkommunista csoporthoz. Később a Kínai Kommunista Párt káderei között látjuk viszont. 1932-ben Kim fegyvert fogott és csatlakozott a japánok ellen harcoló partizánmozgalomhoz. A későbbi diktátor 1940-ben arra kényszerült, hogy életben maradt bajtársaival a szomszédos Szovjetunióba meneküljön, ahol egy katonai kiképzőtáborban lettek menedéket, valahol Habarovszk környékén. Kim a szovjet Vörös Hadsereg kapitányaként az itt eltöltött évek alatt vette fel „művésznevét”, az Ir Szent,

²⁶ Az alapjaiban remegő építményt természetesen körömszakadtáig védeni fogja Phenjan. Ennek megfelelően a vezetés cáfolta a jól értesültek azon állításait, miszerint eltávolították volna a köztéri Kim Dzsong Il-portrékat. Ld.: Hvg.hu: *Helyükön maradnak Kim Dzsong Il portréi*. [2004. november 19.]

²⁷ *Kim Ir Szen* (1912-1994) hazája politikai életében betöltött és elfoglalt szerepe számos ponton rokon vonást mutat *Kádár János*éval (1912-1989). Mindketten a világpolitikai események véletlenszerű alakulása következtében, külső erők döntésének eredményeképpen foglalhatták el országuk vezető pozícióját. A külső erő itt is, ott is Moszkva volt, amely mindkét esetben megbízható, fegyelmezett pártkatonát keresett, olyat, akiben erkölcsi vagy politikai kételyek fel sem merülhettek. Születési évszámuk, életkoruk mellett további azonosság kettejük között még az is, hogy hazájukban mind Kimről, mind pedig Kádárról külön történelmi korszakot neveztek el, bár előbbi nevével ideológiát is jelölnek (kimirszenizmus, kádárizmus). Mindketten példátlanul hosszú időt töltöttek a legfelsőbb hatalom birtokosaiként, Kim közel 50 évet, Kádár pedig 33 esztendő. eltérés viszont kettejük mozgalmi sorsában az, hogy míg Kim Ir Szen szovjet hátszéllel bár, de maga teremtetette a róla elnevezett politikai rendszert, addig Kádár János csupán vállalta a diktatúrát, a diktátori szerepet, igaz, nem volt tanácsos ellenkeznie. Kim Ir Szen személyéhez ld. bővebben: CSOMA Mózes: *Kim Ir Szen*. In: *A 20. század politikusai*. ELTE BTK Politikaelméleti Tanszék, 199. 83-102., Kádár János szerepvállaláshoz pedig: BIHARI Mihály: *Magyar politika. A magyar politikai rendszer történetének főbb szakaszai a második világháború után 1945-1995*. Budapest, Korona, 1996. 69-76.

amelynek egyik lehetséges olvasata; „Japánt Legyőző”.²⁸ Hazatérésének dátuma 1945, amikor a szovjetek első számú káderként szállították hazájába a Vörös Hadseregben az őrnagyi rangig jutó Kimet, aki nagyon hamar a koreai közélet kulcsfigurája, majd a két legnagyobb párt fúziója révén megszülető Koreai Munkapárt első embere lett. Az állampárt vezetőjeként Kim Ir Szen kíméletlen eszközökkel számolta fel belső és külső politikai ellenzékét, kemény kézzel, terrorral építve ki és szilárdítva meg a Sztálint is megszegyenyítő mértékű személyi diktatúráját. 1994-ben bekövetkező haláláig Kim gyakorlatilag mindenhatóként vezette országát - egy szebb jövő helyett a szakadék szélére. Faludi Péter értékelése szerint „Észak-Korea mai helyzetéért (...) jórészt Kim Ir Szen politikája, személyi kultusza, szélsőséges diktatórikus rendszere a felelős. Ez a diktatúra – több más fejlődő ország parancsuralmi rendszerétől eltérően²⁹ – nem az ország felemelkedését, modernizációját szolgálta, hanem kizárólagos személyi, majd dinasztikus hatalmi becsvágyának kielégítését.”³⁰ Miközben délen Li despotikus egyszemélyi uralma belső nyugalmat biztosított a Koreai Köztársaság politikai, gazdasági és kulturális épülése számára, addig Kim Ir Szen majd fél évszázados regnálása alatt kalodába zárta országát. A végletekig dagasztott kultusz-örület ideológiai alátámasztást is nyert, amely az ún. „csucshe-rendszer”³¹ mindenhatóságában nyilvánul meg ma is. A „nagy vezér” által megvalósított keményvonalas államrendben az ősi konfucianizmus egyes elemeire építkező hivatalos eszmerendszert „kimirszenizmus” néven is

²⁸ Ld.: Népszabadság Online (NOL): *Kim Ir Szen neve - Japánt Legyőző*. [2002. szeptember 18.]

²⁹ A legjobb ellenpélda erre éppen Dél-Korea, ahol az 1948. augusztusában hatalomra kerülő *Li Szin Man* (1875-1965), ez a szélsőségesen japán- és szovjetellenes politikus Kimhez hasonlóan igen kegyetlen módon biztosította uralmának zavartalanságát. Az 1948 őszen elfogadtatott ún. *nemzetbiztonsági törvény* is Li machiavellista eszköztárából való volt, melynek birtokában tisztogatásokba kezdett saját politikai ellenfelei ellen. Li Szin Man eltökéltségét bizonyítja, hogy fegyveresei ártatlan emberek életét is kioltották (ld.: *koocsángi incidens*). Ld. bővebben: DIÓSZEGI – HARSÁNYI – NÉMETH: id. mű: 142.

³⁰ FALUDI: *Az Észak-Korea jelensége*: 187.

³¹ Az elméletrendszer több lehetséges magyar írásmóddal rendelkezik a szakirodalomban, úgy mint *csucshe*, *dzsucse*, *chuche*, angol szövegekben pedig *juche* alakban szerepel. Idegen nyelvekre szándékosan nem fordítják le, hiszen szeretnék azt nemzetközi szóvá tenni. Utóbbihoz ld.: OSVÁTH Gábor: *Észak- és Dél-Korea eltérő nyelvhasználata*. In: www.terebess.hu/keletkultinfo/nyelv3.htm (a továbbiakban: OSVÁTH: *Észak- és Dél-Korea eltérő nyelvhasználata*)

emlegetik.³² Nézzük, hogy a kutatók mit értenek a csucshe-rendszer fogalma alatt!

Faludi Péter azt írja, hogy a csucshe-rendszer „*a primitív konfucionizmus, a kaszárnyaszocializmus, a nacionalizmus és a dinasztikus vezérkultusz zavaros keveréke.*”³³ *Pierre Rigoulot* A kommunizmus fekete könyvében „*a magukrautaltság, az önállóság, sőt önelégültség ideológiájának*”³⁴ nevezi ezt a sajátosan befelé forduló, népét ketrecbe záró eszmerendszert, amely 1970 novemberében, a Koreai Munkapárt alapszabályzatába is bekerült. Szokás a csucshe-rendszert, ezt a „*mindent átfogó ideológiát a marxizmus-leninizmus alkotó továbbfejlesztéseként, a sajátos koreai viszonyokat figyelembe vevő alkalmazásaként*” is meghatározni.³⁵ A lényeg; a csucshe a politikában a függetlenségre való törekvést írja elő, a gazdaságban önellátásra, a honvédelemben pedig önvédelemre buzdít. Ezen túlmenően magának vindikálja a nemzeti identitás összes velejáróját is, meghirdetve a jelszót: „Az önállóság a legfőbb nemzeti érdek!” A csucshe mindenhatósága természetesen az észak-koreai külpolitikai irányvonalon is érzékelhető, hiszen az a „*függetlenség abszolutizálásaként jelenik meg: az »idegen hatalmak előtti hajbókolás« elleni küzdelem jelszavával önállóságukat nemcsak a nagyhatalmak, hanem a szocialista országok viszonylatában is hangsúlyozták.*”³⁶ Kim Ir Szen egy 1969-es interjújában imígyen foglalta össze a csucshe „*áldásait*”: „*A dzsucse meghonosításával és az önerőre támaszkodással országunk forradalmát a legegyszerűsebb úton lendíthettük előre, leküzdhattünk mindennemű nehézséget és megpróbáltatást, győzelmeket és sikereket érhattünk el. A dzsucse és az önerőre támaszkodás összes sikereink alapvető záloga.*”³⁷ [A „*chuche*” egyébként Délen

³² Ld.: CSOMA Mózes: A koreai enyhülés belső tényezői. In: *Külügyi Szemle*, I. (2002) 2. sz. 104-120. (a továbbiakban: CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*)

³³ FALUDI: Az Észak-Korea jelenség: 187., ill. FALUDI Péter: Hosszú, fájdalmas menetelés. Phenjan „saját” Pak Csong-Hi tábornokára vár? In: *Új Honvédségi Szemle*, 1998. 5. sz. 37-45. (Utóbbi tanulmány „The North Korea Phenomenon” címen jelent meg koreaiul és angolul. – a Szerz. A továbbiakban: FALUDI: *Hosszú, fájdalmas menetelés*)

³⁴ RIGOULOT, Pierre: Vétkek, rémuralom és titok Észak-Koreában. In: *A kommunizmus fekete könyve*. 560-579. (a továbbiakban: RIGOULOT)

³⁵ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 107.

³⁶ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: uo.

³⁷ Ld.: BAKOS Károly – SZOKOLAY Katalin (szerk.): *A szocialista vilárendszer*. Budapest, Tankönyvkiadó, é. n. 461.

is ismert, régóta használatos koreai szó, „önállóságot”, saját erőre támaszkodást” jelent. Az északi rezsim kölcsönzött a szónak a déliek számára pejoratív tartalmat, amikor „dzsucse-eszme” (chuche-sasang), „dzsucsités” (chuche-hwa), „dzsucse-Korea” (chuche-Choson) stb. szókapcsolatokban használta.^{38]}

De vajon hogyan járult hozzá országa fejlődéséhez, épüléséhez ez a kimirszenista politikai, sőt már-már filozófiai kategória? A Koreában egyébként is erős hagyományokkal bíró elzárkózási politika - amelyet a dzsucse-eszme fennen hirdet - a phenjani vezetés azon szándékát valósítja meg, hogy minden káros, vagy annak vélt külföldi hatástól védeni kell az országot, a rendszert. Napjainkra azonban ez a túlzásba vitt demagóg ideológia Észak-Korea teljes begubózásához vezetett, és „*minden reformkísérlet, modernizációs kezdeményezés gátjává vált.*”³⁹ Az észak-koreai hivatalos ideológia ma már csak a rendszert védi, hatalomlegitimációs funkcióját rég elvesztette.⁴⁰

Észak-Korea feltűnési viszketegségben szenvedő vezetői kezdettől fogva saját egyéni, hatalomhajhász céljainak szolgálatába állították a csucshe eszmerendszert. A szocialista világ országaiban is példa nélkül álló dinasztiaépítés gondolata Kim Ir Szen fejéből pattant ki, aki „*a vezéri folytonosságot mint a szocialista építés elméleti és gyakorlati követelményét*” a kimirszenizmus ideológiájával kívánta alátámasztani.⁴¹ 1994 júliusában aztán 82 esztendőskorában váratlanul meghalt a koreai háború kirobbantója, Észak-Korea gyepölője, a félsziget újraegyesítésének gátja. És bár az általa felépített államrendszer, a már Marx által is csak *kaszárnyaszocializmusként* emlegetett politikai despotizmus egy időre vesztett legendás, sokat csodált magabiztosságából, rendszermodifikációs alternatíva, esetleg rendszerváltó gondolat egy pillanatra sem merült fel a phenjani keményvonalas vezetésben. A kontinuitás biztosítása azonban korántsem zajlott le zavartalanul. A továbbra is élőként tisztelt Kim Ir Szen művét legidősebb fia, Észak-Korea mai első számú vezetője, *Kim Dzsong Il* folytathatta, ám neki már belső frakcióharcokkal kellett

³⁸ Ld.: OSVÁTH: *Észak- és Dél-Korea eltérő nyelvhasználata*

³⁹ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: uo.

⁴⁰ Ld.: FALUDI: *Az Észak-Korea jelenség*: uo.

⁴¹ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: uo.

szembenéznie. Az észak-koreai Nagy Testvér ugyan ő lett, ám Kim Dzsong Il nem iktatták be sem az államelnöki, sem pedig a pártfőtitkári posztra. A hivatalos indok szerint a tisztségek átörökítése a három évig tartó gyász miatt maradt el. Kim Ir Szen ráadásul élete utolsó éveiben veszített politikai éberségéből; ugyanis *„elkövette azt a hibát, hogy fia és örököse hatalmának, a dinasztia fennmaradásának legfőbb támaszát a hadseregben látta. Ezzel a hadsereget akarva-akaratlanul a politika legfőbb tényezőjévé tette.”*⁴² A világ egyik legnagyobb fegyverben tartott, milliós létszámú reguláris hadserege addig csak a politika eszköze, szervezettsége révén a nép társadalmi és gazdasági munkákban is bevethető fontos támasza volt, amely *„mindvégig jelentős szerepet játszott a kiemelt gazdasági beruházások, építkezések megvalósításában.”*⁴³ A „trónutódlás” körüli harcokból tehát a megnövekedett ázsiójú néphadsereg profitálta a legtöbbet, amely a rendszer legfontosabb tényezőjévé lépett elő.⁴⁴ Sokan még azt sem tartják kizártnak, hogy Kim Dzsong Il valójában csak amolyan protokolláris főparancsnoka az észak-koreai haderőnek. A befolyását Kim Ir Szen halálakor megnövelő észak-koreai néphadsereg megkerülése, a döntési mechanizmusból való teljes kikapcsolása az ország agresszív militarizmusából következően ma már szinte lehetetlennek tűnik.

A nemzetközi híradások Észak-Korea vonatkozásában leggyakrabban az országban tomboló személyi kultuszt és vezérimádó néphisztériát emlegetik. George Orwell az 1984-ben akaratlanul is remekül festi meg a népámító, bűnös észak-koreai rendszer természetét: *„A Párt által megrajzolt eszménykép valamilyen óriási, félelmetes és ragyogó dolog volt – a vas és acél, az óriási gépek és ijesztő fegyverek országa, egy nemzet, amely harcosokból és fanatikusból áll, akik tökéletes egységben menetelnek előre, mind ugyanazokat a gondolatokat gondolják és ugyanazokat a jelszavakat üvöltik, örökké dolgoznak, harcolnak, győznek és üldöznek (...). Ezzel szemben a valóság: pusztuló, mocskos városok, amelyekben a rosszul táplált emberek mászkálnak*

⁴² FALUDI: *Hosszú, fájdalmas menetelés*: 43.

⁴³ FALUDI: *Hosszú, fájdalmas menetelés*: uo.

⁴⁴ Nem véletlen, hogy a „Kedves Vezér” hivatalos belföldi látogatásainak célpontjai legtöbbször laktanyák, támaszpontok és katonai, ritkábban mezőgazdasági üzemek.

*ide-oda lyukas cipőkben, s omladozó tizenkilencedik századi házakban laknak, amelyeknek állandóan kelkáposzta- és büdös mosogatószaguk van.*⁴⁵ A végletekig vitt észak-koreai vezérimádat „nyugati” mércével mérve még ma, az állítólagos enyhülés idejében is felfoghatatlan mértékű. Egyes útbeszámolók⁴⁶ információi alapján a káderruházat-szerűségbe öltözött férfiak és a tradicionális népviseletet öltő nők egytől-egyig hordják a vélhetően társadalmi tagozódást is demonstráló, Nagy Vezért ábrázoló kitűzőket, bár mint arról már volt szó, ezek a jelvények manapság kezdenek kimenni a divatból. Az országban megszámlálhatatlanul sok kisebb-nagyobb Kim Ir Szen-szobor magasodik az egyszerű halandó felé, a legnagyobb Phenjanban, a Mansudae-dombon tornyosul a maga 23 méteres magasságával. Itt mindenkitől elvárják azt, hogy virágcsokrot helyezzen el a szobor talapzatához, és fejet hajtson.

Észak-Koreában nagyon ügyelnek az illetéktelen fényképezőgép-objektívekre. Ezért is követ minden turistacsoportot két idegenkísérő, akiktől minden kattintás előtt engedélyt kell kérni. Vigyázni kell továbbá arra is, hogy a fotótéma a kép fókuszában foglaljon helyet; a Kim-szobrokról félalakos fotókat készítő külföldi turista ugyanis gyakorlatilag megszenteltté tette a Nagy Vezért, ha „félbevágná”... Észak-Koreában egyébként a házasságkötések egyik legfontosabb része az, amikor az ifjú pár fejet hajt a *Suryong* (a Nagy Vezér koreaiul) szobra előtt.

A televízió csupán a minden szempontból megbízható párttagok luxusa, bár ezekkel a készülékekkel gyárilag csak állami csatornákat lehet fogni, amelyek persze ontják magukból a propagandaműsorokat.

Szintén a Kim-hisztéria része az is, hogy a Kim Ir Szenre és fiára, Kim Dzsong Ilre vonatkozó közléseket megkülönböztetett nyelvi formában használják. Nevük írása vagy kimondása tilos az „elvtárs”, „marsall” vagy „elnök” szavak használata nélkül, ezenkívül elvárják az olyan jelzős szerkezetek valamelyikének használatát is, mint amilyen a „nagy vezér”, a „tisztelt és szeretett vezér”, a

⁴⁵ ORWELL, George: 1984. Budapest, Európa, 1989. 84-85. (a továbbiakban: ORWELL: 1984)

⁴⁶ Érdemes ellátogatni a www.geocities.com/janos8/dprk/traveloguehun.html című website-ra, ahol egy 2002-ben tett KNDK-beli turistaút kimerítő és érdekesítő summázata található. Szintén érdekes lehet *Stefan Bosbeijk* ugyanebben az évben tett észak-koreai turistaútjáról szóló, magánkiadásban megjelent könyve is, amelynek címe: *Észak-Korea 2002. Egy turistaút tükre.*

„bölcös vezér”, „az egész koreai nép vezére”, vagy az „apánk”, Kim Dzsong Il esetében a „kedves vezér”, a „nagy hadvezér”, stb. Érdekes és egyben megdöbbentő, hogy a „szülő” szót („*oboi*”) – szemben a dél-koreai nyelvhasználattal - kizárólag Kim Ir Szen vonatkozásában használják, rendszerint a „vezér” („*suryong*”) szóval egybeforrasztva: „*oboisuryong*”, azaz „*a vezér, aki olyan, mintha az édes szülőnk lenne*”.⁴⁷ Ez a fajta vezérajnározás még akkor is visszatetsző, ha tudjuk, hogy a koreai nyelv bizonyítottan rendkívül gazdag a tiszteletet kifejező nyelvi formákban. Észak-Korea erre a nyelvi hagyományra tesz rá még egy lapáttal, amikor politikai nyelvezetét pozitív konnotációjú jelzős szerkezetekkel zsúfolja tele.

További követelmény, hogy Kim Ir Szen és Kim Dzsong Il neve kizárólag vastag betűvel szedve, kiemelten jelenhet meg az újságok hasábjain. Sőt, *Osváth Gábor* kutatásai szerint még a televíziós és rádiós bemondókat is arra utasítják, hogy „*Kim Ir Szennek és fiának az »utasításait« lassúbb tempóban kell felolvasni, mint az egyéb szövegeket (...)*.”⁴⁸

Észak-Korea különböző büntetés-végrehajtási intézeteket működtet. A KNDK esetében az alábbi fegyintézet-fajtákat lehet egymástól megkülönböztetni; „*segélyállomások*” (átmeneti börtönfélék), *átnevelőközpontok* (társadalom-elleneseknek, lustáknak vagy munkakerülőknak fenntartva), *kényszer-munkatáborok* (lakói köztörvényes bűnözők, politikai foglyok, és olyan észak-koreai „bokorugrók”, akik vélt vagy valós illegális határátlépési szándékuk miatt hűsölnek), „*deportáló-övezetek*” (távoli, elhagyatott vidéken létesített kényszerlakhelyek, ahová az ideológiai szempontból megbízhatatlan elemeket viszik), ill. a „*különleges diktatúra-övezetek*” (ezek a hagyományos értelemben vett gyűjtőtáborok, amelyek a politikai foglyokat magukba zárják).⁴⁹ A gyűjtőtáborok az ország északi részén találhatóak. A legnagyobb, kb. ötvenezer embert fogva tartó Jodok közelében van, de létezik tábor Jongpjangban, Pjondzsonban, valamint Kuupban, Ibszokban és Daeszukiban is. Ezenkívül

⁴⁷ Ld.: OSVÁTH: *Észak- és Dél-Korea eltérő nyelvhasználata*

⁴⁸ OSVÁTH: *Észak- és Dél-Korea eltérő nyelvhasználata*

⁴⁹ RIGOULOT: id. mű: 567-568.

Kecshonban, Hvaszongban, Hönjongban és Cshongdzsinban is találhatóak hasonló büntetésvégrehajtási intézetek.

Az ötvenes évek során létesített táborok életviszonyai gyaníthatóan katasztrofálisak. A kevés számú, sikeres szökést megvalósító menekült beszámolóiból az derül ki, hogy a táborokat magas szögesdrótkerítések és köröskörül elaknásított terület veszi körül, a kerítéseket pedig farkaskutyás-fegyveres őrök védik. Ezekben a földi poklokban *„teljességgel elégtelen a táplálkozás, tökéletes a külvilágtól való elzártság, kemény a munka (bánya, kőfejtés, öntözőcsatorna-ásás, favágás körülbelül napi tizenkét órán át, ezenkívül napi két óra »politikai képzés«.* De talán az éhezés a legnagyobb szenvedés, és a rabok minden követ megmozgatnak, hogy elejtsenek egy-egy békát, patkányt vagy gilisztát.”⁵⁰

A BBC 2-es csatornáján 2004 februárjában egy volt észak-koreai smasszer azt állította, hogy némely büntetés-végrehajtási intézetben vegyi és biológiai fegyverek előállításához használt anyagokkal kísérleteket végeznek a szerencsétlen fogvatartottakon.⁵¹ A férfi a híres 22-es fogolytábor biztonsági vezetője volt – talán ezért is egyike annak a közel négyezer észak-koreainak, akik sikeres szökést hajtottak végre Dél-Koreába. A dél-koreai ügynökök rávették, hogy fedje fel országa rémtetteit a világ előtt. *Kvon Hjok* ma a szöuli kormány tanácsadójaként keresi mindennapi betevőjét. Az egykori keretlegény megdöbbentő vallomásaiból kiderült, hogy üvegfalú speciális fülkék biztonságos oldalán „tudósok” tanulmányozzák egyes vegyi anyagok emberi szervezetre gyakorolt hatását, *„ami lényegében abban áll, hogy végignézik a szerencsétlen foglyok haláltusáját, s közben buzgón jegyzetelnek.”*⁵²

Az észak-koreai törvénykezési gyakorlat egyik hátborzongató eleme a kollektív felelősség elvén alapuló ún. „örökösödési szabály”. Ennek értelmében elég, ha a szűkebb vagy tágabb családi körből csupán egyetlen fő állítólagosan bünt követ el, és máris három generációra kiterjedően az egész családot bebörtönzik.

⁵⁰ RIGOULOT: id. mű: 568.

⁵¹ Ld.: BUSA Viola: A Drága Vezér kínzókamrái. Dokumentumfilm az észak-koreai koncentrációs táborokról. In: *Hetek*, VIII. (2004. február 06.) 6. sz. (a továbbiakban: BUSA)

⁵² Ld.: BUSA: id. cikk

Elzárásra kerülni pedig Kiméknél gyakorlatilag a legkisebb bűnökért is lehet, így a KNDK lakossága egytől-egyig potenciális táborlakó. A politikai bűnök fogalomkörébe olyan piti vétségek tartoznak, melyek már-már mosolyfakasztóak. Könnyen a „Kedves Vezér” mini-Gulágján találhatja magát például az, aki hagyja beporosodni a Suryong, és fia, Kim Dzsong Il minden szobabelsőt kötelezően díszítő fényképét. Sőt, Észak-Koreában az is „bomlasztja a rendszert”, aki otthonában dél-koreai slágereket énekel.

Kim Dzsong Il börtöneiben rengeteg az ősellenség-vallást hívó keresztény, illetve a baráti kínai hatóságok által hazájukba visszatoloncolt észak-koreai állampolgár. Kvon Hjok szerint ötcsaládonként besúgórendszer működik a táborokban, így *„ha valaki szökni próbál, és elfogják, nem csak őt és családtagjait, hanem a többi négy család tagjait is kivégzik a kollektív felelősségre vonás szellemében.”*⁵³ Így Kim szerencsétlen „zekéi” nemhogy bajtársak nem lehetnek, de még a börtön falai közt is kémkedni is kényszerülnek egymás után.

A börtön így kalitka a ketrecen belül. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság ugyanis szigorúan ellenőrzi lakossága mindennapjait is. Tilos mindennemű ellenvélemény, s a legcsekélyebb elhajlást is azonnal a legszigorúbban büntetik. *„Ha egyszer a Párt markában vagy, a szó szoros értelmében mindegy, hogy mit érzel vagy mit nem érzel, mit cselekszel vagy nem cselekszel.”* – írja Orwell, s mondandóját akár az elgyötört észak-koreai néphez is intézhetné. *„Így is úgy is megsemmisítenek, és soha többé nem hall senki sem rólad, sem cselekedeteidről. Tökéletesen kitörölnek a történelem folyamatából.”*⁵⁴ A teljes lelki rabságban tartott nép hetente köteles részt venni egy „világnézeti tanfolyamon” és egy „kritikai-önkritikai gyűlésen”, ahol mindenkinek „illik” legalább egy politikai elhajlását bevallania, s legalább két feddéssel kell illetnie szintén megtévedt csoporttársait.⁵⁵

Észak-Koreában változatlan éberséggel és teljes fordulatszámmal működik még ma is a sztálini időkből jól ismert propagandagépezet. Az ország „pr-

⁵³ Ld.: BUSA: id. cikk

⁵⁴ ORWELL: 1984: 182.

⁵⁵ RIGOULOT: id. mű: 572.

szakemberei” legutóbb kampányt indítottak a hosszú hajviselet és az elhanyagolt öltözködés ellen.⁵⁶ A komikus rendelkezésnek elsősorban a fodrászok örülhettek, akik megnövekedett vendégforgalmuk miatt dupla csokor virágot helyeznek ezentúl a „Nagy és a Kedves Vezér” szobortalpához. A „korrupt kapitalizmusra jellemző életstílust” propagáló, öt centiméternél hosszabb frizura és a lezser öltözet ugyanis nemkívánatossá vált a távol-keleti ország határain belül. Ezért elsősorban a férfiak kapták azt a baráti jó tanácsot, hogy a saját és a nemzetük érdekében havonta legalább kétszer keressék fel fodrászukat, ruházatukat pedig tartsák a legnagyobb rendben. A döntés hivatalos indoka: *„a hosszú haj nagy mennyiségű tápanyagot emészt fel, és így könnyen elvonhatja a szükséges energiát az agytól.”* Na persze, Észak-Koreában az élelmezéssel mindig akadtak gondok. A KNDK vezetésének permanens problémája az örökös élelmiszerválság. Phenjan gyakorta kénytelen újabb és újabb élelmiszerveségélyeket kunyerálni, gyakran az „imperialista” ösellenség Egyesült Államoktól is. S ami ennél is rosszabb: nemrégiben a *Csoszon Szinbo* című Japánban megjelenő KNDK-barát lap arról számolt be, hogy Észak-Koreában tengeri algából, babból, sárgarépából és szezámagból olyan magas tápértékű cukorkát állítottak elő, amely *„segíti a gyermekek növekedését, súlygyarapodását, sőt még intelligencia-hányadosuk emelkedését is, és nincsenek káros hatásai.”*⁵⁷ Vajon van-e még ennél lentebb is?

Észak-Korea mai siralmas helyzetének, a KNDK tönk szélére jutásának oka tehát Kim Ir Szen, a Suryong esztelen kalandorpolitikája, bizánci típusú személyi kultusza és szélsőségesen elnyomó természetű despotizmusa. *„Mindez oda vezetett, az 1995-ös és 1996-os katasztrofális árvízzel, az 1997-es szárazsággal együtt, hogy Észak-Korea évtizedek óta lappangó gazdasági válsága nyílt politikai válságba torkollott.”*⁵⁸ A KNDK *„a hatvanas évek közepén jelentős, viszonylag modern nagyiparral rendelkezett, amelynek alapvető mennyiségi mutatói – nyugati értékelések szerint is – ekkor még általában meghaladták a*

⁵⁶ Ld.: Lázadás a korrupt kapitalizmus hódítása ellen. In: *Hetek*, IX. (2005. január 21.) 3. sz.

⁵⁷ Népszabadság Online (NOL): *Ismét éhínség fenyegeti Észak-Koreát.* [2005. május 27.]

⁵⁸ FALUDI: *Hosszú, fájdalmas menetelés:* 41.

hasznos dél-koreai adatokat.”⁵⁹ Ekkor még valóban úgy tűnt, Kim Ir Szen a helyes utat mutatja. Az élelmiszer- és közszükségleti, egészségügyi ellátás stabilizálása, az analfabetizmus, a járványok és a munkanélküliség felszámolása, a lakásépítkezések megindulása mind-mind egy szebb jövő reményét csillogtatták meg a titkon kételkedők szívében is. Faludi Péter véleménye szerint „a hatvanas évek közepén gazdasági eredményei, természeti erőforrásai alapján Észak-Koreának megvolt a potenciális lehetősége, hogy még egy kiegyensúlyozottabb szocialista gazdaságfejlesztési modell keretében is 10-15 év alatt megközelítse egyes kelet-európai szocialista országok színvonalát (...)”⁶⁰ Tehát, a mai válsághelyzet kialakulása nem volt szükségszerű, történelmileg indokolt. Annál is inkább, mert Észak-Korea ritka gazdag természeti erőforrások és ásványkincsek tekintetében, amelyek ráadásul igen kis területen található meg az ország területén. A KNDK páratlan természeti adottságai ellenére a térképen mégis „fekete folt” maradt szomszédaihoz, a „kis sárkányokhoz” képest.⁶¹

Mégis, az utóbbi időben mintha Phenjan lazítana valamicskét a gyepelő szorításán.⁶² Ám a KNDK fővárosában most sem beszélnek „gazdasági reformokról”, csupán „kormányzati intézkedéseket” emlegetnek. A legutóbbi években számos jel utal arra, hogy valami megmozdult a kézivezérelt despotikus államban. A legfelsőbb vezetés eddig zárt kapui új hullámú, reformgondolkodású fiatal értelmiségiek előtt nyíltak meg, és Pak Pong Csu, a 2003-ban „megválasztott” új miniszterelnök észszerű politizálást és a gazdasági programokban történő alapvető megújulást ígért. Phenjan pénzügyi fogásokkal, államkötvények kibocsátásával próbálta meg stabilizálni az ország pénzügyi helyzetét, s kísérletet tett az infláció felszámolására is. A fogyasztási és az iparcikkek szabadpiaci kereskedelmének engedélyezésével Észak-Korea gyakorlatilag megtette az első ingatag lépést a piacgazdálkodásra történő átmenet hosszú útján. Az északi piac lassú fejlődése és várható megerősödése élénk dél-

⁵⁹ FALUDI: *Az Észak-Korea jelenség*: 184.

⁶⁰ FALUDI: *Az Észak-Korea jelenség*: 185.

⁶¹ Érdeemes egy pillantást vetni a www.sat.hu/read.php?id=34 címen található, a Földről éjjel készített műholdas felvételtre, amelyen jól kivehető szomszédai gyűrűjében a sötétségbe burkolózó Észak-Korea.

⁶² Ld. ehhez: Népszabadás Online (NOL): *Észak-Korea: peresztrojka?* [2004. augusztus 05.], ill. ACZÉL: *A koreai NEP*

koreai érdeklődés közepette zajlik; a déli Korea önzetlen, de pénzügyileg is motivált segítsége egyaránt tetten érhető a gazdaságban, a tudományos együttműködésben, a sportban és a kultúrában is. Az Észak-Koreához tartozó Keszonban, a két Korea határán létesült új ipari zónában észak- és dél-koreai mérnökök és munkások dolgoznak együtt. Észak egyik legszebb természeti látványossága, a Gyémánt-hegység is megnyitotta kapuit a déli turisták előtt, a „koreai Svájcot” autóbuszokkal lehet megközelíteni. A manapság légiforgalmi feketelistán szereplő Air Koryo, Észak-Korea hivatalos légitársasága 2003-ban első ízben szállított dél-koreai turistákat Szöulból Phenjanba.

Északon tehát látszólag megértették azt, hogy a militarizáció és az exportorientált modernizáció kettőssége a „két dudás egy csárdában” ideáltipikus esete. Megértették, hogy az ország kihúzása a szakadék méretű kátyúból csak a reformok és a külvilág felé való nyitás útján lehetséges. Reális rendszermodifikációs alternatíva azonban mindeddig nem merült még fel, ennek oka pedig Phenjan görcsös félelme a bukástól, egy esetleges észak-koreai rendszerváltástól. Az enyhülési folyamat azonban ma már visszafordíthatatlan és feltartóztathatatlan, bár az északi vezetés kétségbeesetten próbálja kézben tartani az „óvatos korrekciók” gyakorlatba való átültetésének folyamatát.

4. Észak-Korea nukleáris fegyverkezési programja

Enrico Fermi, Robert Oppenheimer, Niels Bohr, Szilárd Leó, Wigner Jenő, valamint a matuzsálemi kort megélt és a közelmúltban elhunyt *Teller Ede* neve, bizonyára sokak számára ismert. Ők voltak – többek között - azok a különböző nációbéli tudósok, akik az amerikai Los Alamos⁶³ titkos laboratóriumában az első atombomba előállítására irányuló kísérletek sikerében döntő részt vállaltak.

Amikor 1939 januárjában Niels Bohr New York kikötőjébe érkezett, az őt váró fiatal fizikusnak köszönés gyanánt csak ennyit mondott: „*Sikerült az atommag*

⁶³ Los Alamos az ötödik legnagyobb amerikai szövetségi állam, a három magyarországnyi területű és kétmillió lakosú Új-Mexikó városa, amely Santa Fétől, az állam fővárosától 60, a legnagyobb várostól, Albuquerque-től pedig 160 km-re van. Utóbbi városban található a Nemzeti Atommúzeum (National Atomic Museum), ahol a két gyilkos bomba másolata is a kiállítás látványossága.

felbontása!»⁶⁴ John Wheeler, a princetoni egyetem fizikusprofesszora egy későbbi emlékezésében így gondolt vissza a világraszóló tudományos eredményt közlő hír hatására: „»Úgy éreztem magam, mint az a figura Michelangelo freskóján, a Capella Sistina mennyezetén, aki kinyújtja az ujját: »Üzenetet küldött az Isten!«”⁶⁵ A korszakalkotó felfedezés - amely jelentőségében a penicillin, a távíró, a DNS, a repülőgép és a számítógép felfedezéséhez hasonlítható - döntően befolyásolta az emberiség fejlődésének további irányát.⁶⁶

De vajon kell-e félnünk a nukleáris energiától? Bencze Gyula szerint – aki e költői kérdéssel megegyező című előadásában az atomenergia felhasználhatóságának lehetőségeit tekintette át a Mindentudás Egyetemén – „nem az atomenergiától kell félni, hanem az emberi felelőtlenségtől, képzetlenségtől és ostobaságtól.”⁶⁷ Találó szavai a mai általános világpolitikai helyzetet nagyszerűen ábrázolják, hiszen a nukleáris vagy atomenergia emlegetése az emberekben rossz érzést kelt. Hiroshima, Nagaszaki és Csernobil borús képe sejlik fel előttük, ám az atomenergia békés célokra való felhasználása óriási lehetőségeket rejt magában. Az első remények arról szóltak, hogy „az atom felbontása mérhetetlen energiával látja majd el a világ arra rászoruló országait és népeit.”⁶⁸ A dolgok alakulása azonban más irányt vett. Az emberiség össztragédiája, hogy e nagyszerű felfedezés világháborús években született, bár - amint azt Albert Einsteinnek az Amerikai Egyesült Államok akkori Elnökéhez, F. D. Roosevelthez írott levele tanúsítja - a tudósok kezdettől fogva érzékelték hatalmas felelősségüket⁶⁹: „E. Fermi és L. Szilárd bizonyos újabb kutatásai, amelyekről kéziratok formájában értesültem, arra engednek következtetni, hogy az uránium elemet a legközelebbi jövőben új és fontos energiaforrássá lehet átalakítani. (...) Nagy mennyiségű urániumban nukleáris láncreakció idézhető elő, új, rádiumhoz hasonló elemek nagy mennyisége révén. (...) Ez az új jelenség

⁶⁴ BLUMBERG, Stanley A. – OWENS, Gwinn – EGRI György: *A Trefort utcától a hidrogénbombáig.* [Budapest], Magyar Világ, 1989. 49. (a továbbiakban: BLUMBERG – OWENS – EGRI)

⁶⁵ BLUMBERG – OWENS – EGRI: id. mű: uo.

⁶⁶ ZOUZALIK Márton: A 10 legnagyobb felfedezés. In: 3. Évezred. 1. (2005) 5. sz. 82-84.

⁶⁷ Az előadás szövege az Interneten található meg. Ld.: BENCZE Gyula: *Kell-e félnünk a nukleáris energiától?* In: www.mindentudas.hu/bencze/20030127bencze1.html (a továbbiakban: BENCZE)

⁶⁸ BLUMBERG – OWENS – EGRI: id. mű: 51.

⁶⁹ Köztudott és sokat hangoztatott tény, hogy az amerikai atombomba előállításában részt vevő tudósok többsége Szilárd Leó kezdeményezésére még Hiroshima előtt fellépett a katonai alkalmazások ellen.

*bombák gyártásához is vezethet, és elképzelhető, bár nem biztos, hogy ily módon rendkívül erős, új típusú bombákat lehet készíteni. Egyetlen ilyen bomba, ha hajóval szállítják, és egy kikötőben robbantják fel, nagy valószínűséggel elpusztítja az egész kikötőt, a szomszédos területekkel együtt. Igen valószínű azonban, hogy egy ilyen bomba túl nehéz lesz légi úton való szállításra.”*⁷⁰ Sajnos nem lett túl nehéz. 1945 augusztusa gyászos hónapként vonult be nem csak két japán város, hanem az egész emberiség krónikájába is. Sokan Hirosima és Nagaszaki pusztulásától számítják az atomkorszak beköszöntét.⁷¹

Észak-Korea fegyverkezése és a militarizmus mindenek elé állítása hosszú múltra tekint vissza, és a világpolitika permanens biztonsági problémáját jelenti. Az évek óta tartó éhezés és a romokban heverő gazdaság ellenére fegyverkezésével Phenjan folyamatos fejfájást okoz a világ józanabb és kiszámíthatóbb részének. A Koreai-félsziget ma a világ válságzócainak egyike, ahol a világ legerősebben felfegyverzett határszakaszán több mint másfél millió koreai katona áll fegyverben. A fenyegetettség érzését hatalmas haderejével folyamatosan generáló, autista módon befelé forduló phenjani vezetés csak fegyverkezési programja révén kaphat megkülönböztetett figyelmet a külpolitikában, ezért aztán Kim Dzsong Il és az ország vezetése mindent elkövet, hogy huzamosabb ideig a figyelem fókuszában maradhasson. Az észak-koreai atommal megfenyegetett nagyhatalmaktól kizsarolt élelmiszersegélyek ugyanis csak így garantálhatók továbbra is, bár legtöbbször ezek a szállítmányok vélhetően a honvédelem raktáraiban kötnek ki. De hogyan vált Észak-Korea a

⁷⁰ Ld.: BLUMBERG – OWENS – EGRI: id. mű: 57-58.

⁷¹ Az első kísérleti atombombát a potsdami konferencia alatt, 1945. július 16-án robbantották fel az új-mexikói Alamogordo sivatagban, egy 30 méter magas acéltorony tetején, 330 km-re a los alamosi titkos laboratóriumtól. (A helyszínt, az ún. „Trinity Site”-ot, pontosabban a robbanás keltette óriási krátert minden év októberében a nagyközönség előtt is látogathatóvá teszik.) A népes megfigyelőszeregnek természetesen tagja volt Teller Ede is, aki így emlékezett az élményre: „Körülbelül 30 km-re voltam a robbantás színhelyétől. Még így is szigorú elővigyázatossági rendszabályokat alkalmaztam. Kesztyűt húztam, és az arcbőrömet vastagon napolajjal kentem be. Annak ellenére, hogy szememet hegesztőálarccal védtem, a biztonság kedvéért még egy fekete szemüveget is felvettem. (...) Egy nagyon halvány világító pontot láttam, amely fokozatosan nyúlni kezdett. Csalódottságot éreztem, hát ennyi az egész? (...) A hegesztőálarcot óvatosan, nagyon kicsit elmozdítottam és kikukucsáltam. Úgy tűnt, mintha egy teljesen sötét szobában elhúznám a függőnyt, és a napsugár fényesen bevágná az ablakon. (...) Aztán halványodni kezdett, olyannyira, hogy már le is vettem a napszemüveget. Megláttam a gombatólcsért, a szél pedig fújni kezdte a robbanás felhőit. Mikor beültem az autóbuszba, még visszaneéztem az immáron hosszán elnyúlt aranyló felhőre. Mintha a szeszélyes szél kérdőjellé formálta volna!” In: BLUMBERG – OWENS – EGRI: id. mű: 76-77.

világ (egyik) atomzsarnokává, olyan válságövezetté, amely a regionális instabilitás előidézőjeként a világ biztonságát is veszélyeztet(het)i? Nézzük a választ sorjában!

Észak-Korea nukleáris programja kronológiailag négy fő szakaszra osztható. Az 1950-es években a kialakuló hidegháborús hangulatban számos egyéb országhoz hasonlóan Észak-Korea - saját biztonsága és támadóerejének növelése érdekében - nukleáris programjának beindítása mellett döntött. Az 1960-as években aztán a programnak megfelelően megtörtént a megvalósításhoz nélkülözhetetlen nukleáris szakértelem felhalmozása. Az 1970-es évek a tervezés jegyében teltek, míg az 1990-es évek már a konkrét megvalósításról, a realizálásról szóltak.

A KNDK 1948-as megalakulása előtt az oroszok kutatókat küldtek Koreába. A tudósok feladata az volt, hogy radioaktív anyagok után kutassanak. 1955-ben és 1959-ben Moszkva és Phenjan kétoldalú megállapodást kötött a nukleáris téren való együttműködésről, amelynek megkötése után KNDK-beli tudósok szakmai képzésre érkeztek a dubnai nukleáris kutatóközpontba, valamint kisebb számban Kínába is.⁷² 1964-ben került sor az első nukleáris kutatóközpont felépítésére Jongbon mellett. A jongboni és a Pakcsong mellett szovjet tőkéből felépített kísérleti reaktor üzembe helyezésével a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság önálló atomkutatásba fogott. Ezzel Észak-Korea az ismeretlenség homályából a nemzetközi politika állandó szereplőjévé lépett elő.

Az 1960-as években, amikor Észak-Korea a két kommunista szomszéd, a Szovjetunió és Kína között lavírozott, a phenjani vezetés kínai segítséggel felmérte az ország urániumkészletét. A vizsgálatok nem kevesebb, mint 4 millió tonna uránérc létezését mutatták ki. A Szovjetunió – látva a „Kis Testvér” sikereit – Phenjan ismételt kérésére sem adta át nukleáris technológiáját Kim Ir Szen-nek, nehogy az véletlenül a kínaiakhoz kerüljön. Azonban az 1964-ben első kísérleti atomrobbantását elvégző Kína sem vette pártfogásába a KNDK-t, s elutasítón reagált az észak-koreai atomprogram megvalósításához kért segítségkérésre.

⁷² Ld.: RUICHEN, Zhu: Az észak-koreai atomfegyverkezésről. In: *Hadtudomány*, 15. (2005) 1. sz. 118-124., vagy; www.zrinyi.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_9.html (a továbbiakban: RUICHEN)

Az 1970-es években felgyorsultak az események az észak-koreai atomprogram megvalósítása körül. Megkezdődött a program gyakorlati megvalósítása, és az ehhez szükséges infrastruktúra gyors bővítése. A Koreai Népi Hadsereg és az Atomenergetikai Minisztérium kompetenciájába tartozó megvalósítás szakaszában kezdett el Phenjan foglalkozni az urándúsítás és a lehetséges hordozóeszközök kérdésével is.

Észak-Korea 1985-ben csatlakozott az atomsorompó szerződést aláíró országokhoz, melynek értelmében a Jongbon melletti gázhűtéses reaktor nemzetközi ellenőrzés alá került.⁷³ A szerződés 1991-ben történő ratifikálása kezdődő tárgyalásokat eredményezett a két Korea között a félsziget atomfegyvermentesítéséről. Ennek hozadéka egy 1992-es kétoldalú szerződés lett, amelyben a két ország elutasította az atomfegyverek használatának lehetőségét egy esetleges fegyveres konfliktusban, valamint kölcsönösen ígéretet tettek arra, hogy katonai célú nukleáris üzemeket nem hoznak létre. Az ellenőrzési feladatok ellátására meg is alakult a Közös Nukleáris Ellenőrzési Bizottság. Ezenkívül Észak-Korea a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ellenőrzési tevékenységének megkezdésére is rábólintott szintén egy szerződés formájában.

Az első nemzetközi ellenőrök már 1992-ben megérkeztek, s ténykedésük során olyan bizonyítékok kerültek napvilágra, amelyek kétséget sem hagytak afelől, hogy a KNDK megszegi megállapodásba foglalt kötelezettségeit. Ezzel egy időben amerikai kéműholdak felvételeket készítettek egy épülőfélben lévő észak-koreai nukleáris üzemről. A végig sértett phenjani vezetés természetesen konokul tagadta a vádakot, és visszavonta a nukleáris iparának ellenőrzésére tett nemzetközi engedélyt. 1993. március 12-én aztán Phenjan bejelentette döntését, mely szerint kezdeményezni fogja az atomsorompó-szerződés felmondását. Ezzel párhuzamosan a diplomaták kivételével minden külföldi állampolgárnak ajtót mutatott, s egyúttal megakadályozta a külföldi atomellenőrök további ténykedését. A sün begubózott. A rendkívüli nemzetközi nyomás azonban végül elérte célját; Észak-Korea elállt az atomsorompó-szerződés 1993-ra tervezett felmondásától. Mi több, bámulatos ügyességgel Phenjannak 1994-ben olyan

⁷³ RUICHEN: id. mű: 119.

előnyös megállapodást sikerült kieszközölnie, „amelynek alapján az Egyesült Államok, Japán és Dél-Korea bevonásával évi félmillió tonna fűtőolajjal látja el, továbbá plutóniumtermelő reaktorait is kicseréli két könnyűvízes reaktorra, cserében Észak-Korea nukleáris programját befagyasztja.”⁷⁴ Az ellenőrök ismét munkába állhattak tehát, ám Phenjan azóta is látványosan felrúgva a megállapodást, arcátlanul tovább folytatja nukleáris fegyverkezési programját.

2002-ben aztán az észak-koreaiak elismerték, hogy atomfegyver kifejlesztésén munkálkodnak. Később Kimék ezt tagadták, s szerették volna Amerikát a tárgyalóasztalhoz kényszeríteni. Bush azonban elzárkózott ettől, és kemény lépésre szánta el magát; az Egyesült Államok 2002 decemberében felfüggesztette az 1994-es keretegyezmény értelmében addig folytatott olajszállítását. Phenjan válaszul feltörte a NAÜ plombáit nukleáris kutatóüzemeinek ajtaján, eltávolíttatta a nemzetközi ellenőrző szervezet figyelőkameráit, ellenőreit pedig keresetlen szavak kíséretében utasította ki újfent az országból. A legáltalánosabb megrökönyödést azonban az váltotta ki világszerte, hogy Észak-Korea „a kieső olajszállítmányok pótlására” újraindította az egyetlen működtethető 5 MW (e) kapacitású reaktorát.⁷⁵ A NAÜ viszontválaszára 2003. január 6-áig kellett várni, ekkor a szervezet ultimátumban szólította fel Phenjant, hogy amennyiben nem tesz eleget az ellenőrzések haladéktalan felújításáról szóló felszólításnak, úgy az észak-koreai atomügyet átadja az ENSZ Biztonsági Tanácsának. Erre Phenjan négy nap múlva hivatalos hírügynöksége, a KCNA tolmácsolásában adta a világ tudtára döntését; Észak-Korea véglegesen kilép az atomsorompó-szerződésből és a Nemzetközi Atomenergia-ügynökséggel kötött ellenőrzési megállapodást is semmisnek tekinti. Észak-Korea ezzel elsőként lépett ki az 1970-be hatályba lépett, 187 ország által aláírt és ratifikált atomsorompó-szerződésből.

Nagy Árpád, a KFKI Atomenergia Kutatóintézet tudósa szerint „Kennedy elnök a hatvanas években azt jósolta, hogy mára harminc olyan ország lesz a világon, amelyek elismerten nukleáris fegyverrel fognak rendelkezni.”⁷⁶ Nos, Mohamed El

⁷⁴ RUICHEN: id. mű: 120.

⁷⁵ RUICHEN: id. mű: uo.

⁷⁶ NAGY Árpád: Észak-Korea felmondta az atomsorompó egyezményt. In: *Fizikai Szemle*, 2003. 4. sz. 151. v.: www.kfki.hu/szemle/archivum/fsz0304/nagya0304.html (a továbbiakban: NAGY)

Baradei, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség főigazgatója a közelmúltban arra hívta fel a figyelmet, hogy mára már legalább negyven, vagy ennél is több ország rendelkezik a világon atomfegyver előállításához szükséges technológiával.⁷⁷ Amennyiben ezek az országok hasadóanyagokkal is rendelkeznek, akkor a nemzetközi közösség csak ezen országok jó szándékában bízhat. Phenjan esetében ráadásul ez fokozottan érvényesül, hiszen 2002 decembere óta a NAÜ csak viszonylagos adatokkal szolgálhat az észak-koreai atomprogram állásáról, hiszen ellenőrei azóta nem tevékenykedhetnek a távol-keleti ország területén. A NAÜ egyiptomi vezetője egyébiránt egy teljesen új nemzetközi ellenőrzési rendszer kidolgozását és gyakorlati alkalmazását szorgalmazza mostanában. El Baradei – talán nem ok nélkül – mindenekelőtt az észak-koreai helyzet megoldásáért fáradozik a legtöbbet, bár szerinte „*a veszélyt csak fokozza, hogy Hiroshima és Nagaszaki emléke egyre halványul a világ emlékezetében, miközben az atomfegyverek diktátorok és terroristák kezébe kerülhetnek.*”⁷⁸

Az atombombát, mint katonai eszköz alkalmazását ellenző mozgalmak gyakorlatilag egyidősek a már említett alamogordói első kísérleti atombomba felrobbantásával. Bár a különböző korlátozó és tiltó egyezmények nevéhez átütő és főként tartós sikert mindeddig nem fűzhattünk, a világ atomfegyvermentesítésére irányuló erőfeszítések mégis tartós eredményeket hoztak. Nézzük most sorban, hogy melyek azok a nemzetközi egyezmények, amelyek megtiltják a nukleáris fegyverek légkörben, világűrben és víz alatt történő mindennemű kipróbálását, kikísérletezését!

1954-ből származik és a két japán város atomkatasztrófájából merítkezik *Dzsavaharlal Nehrunak*, India legendás miniszterelnökének azon gondolata, amelyben javasolta mindenfajta nukleáris kísérlet világméretű betiltását. Nehru *David Dwight Eisenhower* elnök nyomdokain járt, aki 1953-ban az ENSZ-ben emlékezetes beszédet tartott „*Atom for Peace*” címmel. Az első, valóban kézzel fogható atomcsend-egyezményt azonban csak évekkel később, 1963. augusztus 5-én, tíz napos moszkvai tanácskozás után írták alá, amelyben Anglia, az

⁷⁷ Ld.: Hvg.hu: *Már legalább negyven ország képes atomfegyvert gyártani.* [2004. szeptember 20.]

⁷⁸ Ld.: Élénk nukleáris feketepiac. Fokozódó atomveszély. In: *Hetek*, VIII. (2004. január 30.) 5. sz.

Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió képviselői „megfogadták”, hogy „korlátlan ideig” tartózkodnak kísérleti atombombák robbantásától az atmoszférában, a víz alatt, valamint a világűrben. Az ún. *Partial Test Ban Treaty (PTBT)* egyezmény azonban csak részleges sikert hozott, hiszen amellett, hogy a földalatti kísérleti atomrobbantásokra áldását adta, sem a franciák, sem pedig a kínaiak nem szignálták.⁷⁹

Öt esztendővel később az előbb említett három atomhatalom képviselői ismét tárgyalóasztalhoz ültek. Az 1968. július 1-jén aláírt ún. *Non Proliferation Treaty (NPT)* egyezmény előírta, hogy tilos a nukleáris fegyverrel még nem rendelkező országokat atomfegyverek, vagy más nukleáris támadóeszközök előállításában vagy beszerzésében segíteni. Szintén az NPT-egyezmény érdekéért könyvelhető el az, hogy az aláíró felek megállapodtak; az ominózus „atomfegyver-szegény” államok kötelesek országuk területére beengedni és munkavégzésükben segíteni az ENSZ Nemzetközi Atomenergia Ügynökségének ellenőreit. Az elvi deklaráció tartalmazta továbbá, hogy aláírói – amellett, hogy elkötelezik magukat a nukleáris leszerelés ügye mellett - kicserélik tapasztalataikat az atomenergia békés hasznosításának területén. Az 1970 márciusában hatályba lépő nemzetközi egyezmény azonban minden pozitívuma ellenére sem hozott átütő sikert. Az NPT-egyezmény ugyanis egyrészt nem írt elő határozott lépéseket a már felhalmozott nukleáris támadóeszköz-arszénál drasztikus leépítésére, a gyártás leállítására, másrészt nem rendelkezett az ellenőrző tevékenységet ellátó nemzetközi megfigyelő hálózat kiépítéséről sem. És bár a leszerelés ügyében élenjáró három atomhatalmon kívül immár Franciaország és Kína is kézjegyével látta el a szerződést, a további 187 aláíró ország között nem szerepelt sem Kuba, sem pedig a már akkor köztudottan atomfegyverrel rendelkező India, Pakisztán és Izrael neve.⁸⁰

Az 1990-es évekig érdemi előrelépés a leszerelés ügyében nem történt. Kisebb léptékű megállapodások azonban születtek a nukleáris fegyverkezési verseny korlátozásáról, amelyben többek között kimondták, hogy nukleáris fegyver

⁷⁹ Ld.: NAGY: id. mű: uo.

⁸⁰ NAGY: id. mű: uo.

birtokában lévő NPT-tagállam semmi esetben sem vethet be nukleáris fegyvert azzal nem rendelkező ország ellen.

Észak-Korea 1985. december 12-én csatlakozott az NPT-egyezményhez. Számos aggodalmas feltételezés szerint Észak-Korea rendelkezik az atomfegyver előállításához szükséges kapacitással. Ebbe beletartozik az uránbánya, az ásványból urán-oxidot vagy hexafluoridot készítő konvertáló üzem, az urándúsító, valamint a villamosenergia-termelésért felelős atomerőmű is. Nagy Árpád szerint ha az atomhulladékot *„a reprocesszáló üzemben (...) kémiaiilag feldolgozzák, és plutóniumot választanak ki belőle, a Nagaszakiban ledobott bomba előállításához jutnak. Ha az uránban, az urán-235 arányt (például gáz centrifugával) 50% fölé dúsítják, a Hirosimánál ledobott bomba készítését követik.”*⁸¹

1993. március 12-én a KNDK azzal, hogy hevesen ellenezte a nemzetközi atomellenőrök észak-koreai jelenlétét, megkezdte ellentmondásos szereplését a világpolitikában. A krízis azonban még az év nyarán megoldódott azzal, hogy Észak-Korea megnemtámadási egyezményt írt alá az ösellenség Egyesült Államokkal. Cserébe, hogy a jongbjoni atomerőmű ideiglenesen megszűnt működni, fűtőelemei pedig tárolóba kerültek, az USA évente félmillió tonna fűtőolaj szállítására tett ígéretet, az ún. „KEDO Project” keretében pedig szavát adta új, energiatermelési célokat szolgáló reaktorok építésére. A megállapodást 2002 októberében Észak-Korea sértette meg durván azzal az őszinte kijelentéssel, amelyben elismerte: nukleáris támadóeszköz kifejlesztésén munkálkodik. Az Egyesült Államok természetesen felfüggesztette olajsegélyeinek további szállítását, mire Kimék újraindították a jongbjoni reaktort. Sokan George W. Bush külpolitikai irányvonalának számlájára írják a történeteket. Ismeretes; a volt texasi kormányzóból lett amerikai elnök egy 2002 januárjában tartott beszédében Észak-Koreát - Irán és Irak mellett - a „gonosz tengelyéhez” („axis of evil”) tartozó államként jellemezte. De mi történt még azóta, hogy Észak-Korea 2002-ben bejelentette titkos nukleáris tevékenységét?

⁸¹ NAGY: id. mű: uo.

2003. január 10-én elsőként a 187 országból Észak-Korea felmondta 1970 óta élő NPT-tagságát, ezzel együtt visszavonta a nemzetközi ellenőrök ténykedésére vonatkozó engedélyét is. 2003. februárjában - az új dél-koreai elnök, *Roh Moo Hyun* beiktatásának napján - a KNDK kísérleti rakétát lőtt a Japán-tengerbe. A következő hónapban, márciusban Észak-Korea négy MIG-29-es és MIG-23-as vadászgéppel megakadályozta egy amerikai fegyverzet nélküli RC-135 négymotoros kémrepülőgép felderítő tevékenységét a Japán-tengeren, az észak-koreai partoktól 70 km-re. Áprilisban sem maradt Észak-Korea a kulisszák takarásában; lögyakorlatot hajtott végre hadihajók ellen bevethető, rövid hatótávolságú rakétával.⁸² A világ csendőrének szerepét régóta kisajátító Egyesült Államok természetesen nem nézi jó szemmel a Kim-rezsim erőfitogtató mutatványait; éles hangú támadásokban bírálja Észak-Korea nukleáris és katonai potenciálját, „békét fenyegető tüskének” és „a globális stabilitásra leselkedő fenyegetésnek” nevezve az országot.⁸³ E fenyegetés szerves része az 1996-ban a Jongbjontól északra 12 km-re és a fővárostól, Phenjantól északra 50 km-re azonosított kumchangri-i létesítmény, amelyben „25 láb mélyen a föld alatt 9 láb vastag betonnal fedett urándúsító komplexumot feltételez a Bush-kormány.”⁸⁴ 1999-ben és 2000-ben az amerikai ellenőrök előzetes észak-koreai engedéllyel a birtokukban sem találtak urándúsításra utaló jeleket a kumchangri-i üzemben, bár feltételezték, hogy az észak-koreaiak az ellenőrzés idejére eltávolították az árulkodó berendezéseket. Észak-Korea természetesen váltig tagadta az urándúsítást, elismerte viszont plutónium-programjának létezését. A Földön természetes formában elő nem forduló, mesterségesen előállított, az uránnál nehezebb plutónium elsősorban atomfegyverek előállításai alapanyagaként használatos – igen kedvező maghasadási tulajdonságainak köszönhetően.⁸⁵ Az alamogordói és a nagaszaki bomba is plutóniumbomba volt.

A plutónium-239 izotóp legegyszerűbben az urán-238 atommagja segítségével hozható létre, amely befogva egy neutront plutónium-239 izotóp lesz. Vannak

⁸² Ld.: Hvg.hu: *Észak-Korea hadihajók ellen bevethető rakétákkal kísérletezik.* [2003. április 01.]

⁸³ Hvg.hu.: USA: *Észak-Korea „békét fenyegető tüske”.* [2003. április 22.]

⁸⁴ NAGY: id. mű: uo.

⁸⁵ Origo.hu: JÉKI László: *Irán és Észak-Korea: sötét atomprogramok.* [2005. augusztus 22.] Ld.: www.origo.hu/tudomany/technika/20050822iran.html (a továbbiakban: JÉKI)

olyan reaktortípusok, amelyeket kifejezetten a plutónium előállításának gyorsítására állítottak elő. Ilyen pl. a természetes uránnal, grafit szabályozókkal üzemelő reaktortípus. Észak-Koreában ilyen típusú az 5 MW teljesítményű Jongbjoni atomreaktor. Ebben az egy reaktorban naponta 10-15 gramm plutónium keletkezik.⁸⁶ Ha tudjuk azt, hogy plutóniumfegyver gyártásához hozzávetőlegesen 5-8 kilogramm hasadóanyag szükséges, akkor könnyen kiszámítható, hogy 2-3 év kell a hiányzó mennyiség előállításához. A plutónium tartalmú fűtőelemeket egy idő után kiemelik a reaktorból és egy újrafeldolgozó (reprocesszáló) üzemben kivonják belőlük a hasznosítható anyagokat. Jongbjonban kb. 1987 óta működik a reprocesszáló funkciót ellátó laboratórium.

Bár a plutóniumbombák megépítése bonyolultabb műszaki feladat, mint az uránbombák létrehozása, komoly aggodalomra ad okot a prosperáló nukleáris feketepiac. 2004 során lepleződött le a pakisztáni atombomba atyja, *Abdul Kadar Khan*, aki hazája televíziójában bevallotta: „*több mint egy évtizeden keresztül (...) olyan titkos hálózatot épített ki, mely segítségével diktátoroknak adta el az atombomba előállításához szükséges technológiát és felszerelést.*”⁸⁷ Khan vevői köréhez tartozott Irán és több ázsiai, afrikai és közel-keleti ország mellett Észak-Korea is, sőt félt, hogy az Al-Kaida is sorban állt ott, ahol az atomtitkokat osztogatták. Az 1975-ben az Unerco európai atomkutató konzorcium hollandiai intézetében dolgozó Khan urándúsítással foglalkozva felismerte, hogy a békés polgári célok szolgálatába állított centrifugákkal atomfegyver gyártásához szükséges mennyiségű hasadóanyag is előállítható. Khan a „felfedezését” követően meglepően hirtelen hazatért, ahol az ellopott tervrajzoknak köszönhetően csakhamar Pakisztán hivatalos atomprogramjának élén találta magát. 1998 az ország és Khan éve volt: Pakisztán sikeres kísérleteinek köszönhetően atomhatalommá, Khan pedig nemzeti hőssé vált...

Abdul Kadar Khan az 1990-es évektől kezdődően kezdett el az „atombiznisszel” foglalkozni. Irán és Líbia titkos megbízottai dubai előszobájának szinte már „bennlakásos” vendégei voltak. Az ügyleteit csak

⁸⁶ Ld.: JÉKI: id. mű: uo.

⁸⁷ SZÉCHEY Noémi: Kinek adta el a pakisztáni atombomba atyja a legnagyobb titkot? Virágzik a nukleáris feketepiac. In: *Hetek*, IX. (2005. február 18.) 7. sz. (a továbbiakban: SZÉCHEY)

szóban és készpénzben intéző, karrierje csúcsán mintegy 400 millió dolláros vagyont felhalmozó Khan „1993-ban felvette a kapcsolatot Észak-Koreával, amelynek fokozatosan az »egész csomagot« átadta.”⁸⁸ Phenjan 1999-ben magánlátogatáson fogadta Khant, s hálája jeléül még nukleáris arzenálját is prezentálta az atomcsend-egyezmények megrontójának, aki lebukása óta egyébként házi őrizetben tengeti mindennapjait. Az atomfegyverek feketepiaci adásvételének ügyében tanúsított „amerikai aggodalom az észak-koreai program miatt nagyrészt abban gyökerezett, hogy az milyen hatással lehet a világméretű fegyverkezésre.” – írja fő művében *Samuel P. Huntington*⁸⁹, majd így folytatja: „Egy ilyen erő nemcsak korlátozná és nehezítené az USA kelet-ázsiai tevékenységét, de ha Észak-Korea esetleg eladná technológiáját és/vagy fegyvereit, azzal Dél-Ázsiában és a Közel-Keleten is alaposan befűthetne az amerikaiaknak.”⁹⁰ Mint ahogyan alaposan be is fűtött nekik...

Az emberiség történelmének egyik legválságosabb időszakában, a hidegháború idején „a földi élet megsemmisítéséhez már több mint 60-szor elegendő nukleáris, vegyi és biológiai fegyver állt készenlétben, a világ egy-két tucatnyi országában.”⁹¹ Bár a hidegháború lezárultával és az ideológiai delíriumok bódító hatásának elmúltával csökkent – de nem megszűnt! – a nukleáris konfliktusok kialakulásának veszélye, mégis reális annak mai lehetősége, hogy a világ belesodródjon egy globális méretű atomválságba. Ezt erősíti meg *Hajma Lajos* is, aki azt prognosztizálja, hogy „a megkötött leszerelési, korlátozási egyezmények eddigi végrehajtása, valamint a néhány éven belül várhatóan bekövetkező további fegyverzetcsökkentések eredményeként a pusztítókapacitás jelentősen mérséklődik majd. Ennek bekövetkezésére jogos reményeink lehetnek. De néhány érintett ország vonakodása, kibújási szándékai, megtévesztő manipulációi miatt ehhez csak a legkövetkezetesebb és legszigorúbb nemzetközi ellenőrzés ad kellő garanciát.”⁹² Nos, Észak-Korea és nukleáris fegyverkezési programja az egyik

⁸⁸ SZÉCHEY: id. mű: uo.

⁸⁹ HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összezsapása és a világrend átalakulása*. Budapest, Európa, 1999. 313. (a továbbiakban: HUNTINGTON)

⁹⁰ HUNTINGTON: id. mű: uo.

⁹¹ HAJMA Lajos: Visszatérhet-e a hidegháború? In: *Hadtudomány*, IX. (1999) 3-4. sz. 3-15., vagy: www.zrinyi.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/1999/ht-1999-34-1.html (a továbbiakban: HAJMA)

⁹² HAJMA: id. mű: 3-4.

legjobb példa e renitens országok machinációira. Mint a világ számos szűklátókörű vezetőjének szemében, úgy Kim Dzsong Il szemében is a nukleáris fegyver megléte a biztonság legfőbb zálogát jelenti, amelyet, mint Aladdin csodalámpáját, folyamatosan fényesíteni, tisztítani kell. A lámpásból azonban ezúttal nem afféle jóságos dzsinn, hanem az apokalipszis, a teljes megsemmisülés réme bújhat elő, hiszen az atomfegyverekkel kapcsolatos esetleges balesetek, üzemzavarok, katasztrófák és emberi mulasztások permanens rizikófaktort jelentenek a világ lakói számára. A világpolitikai presztízst (is) jelentő atomfegyverek birtoklása tehát egyeseket megnyugtat, ugyanakkor szerfelett nyugtalanná tesz másokat.

„A katonai nagyhatalmak, szövetségek napjainkban is hadrendben tartják, sőt állandóan fejlesztik nukleáris arzenáljaikat (...), naprakész nukleáris stratégiákkal rendelkeznek. Néhány katonai középhatalom – mint India, Pakisztán, Izrael – bevethető atomeszközökkel rendelkezik. Több állam feltételezhetően dolgozik a nukleáris fegyver előállításán.” – hívja fel a figyelmet Deák János.⁹³ Továbbra is fennállnak tehát az atomfegyverek alkalmazásával, mi több, pusztán létevel kapcsolatos veszélyforrások. Melyek is ezek?

Sajnos azt mondhatjuk, hogy a nukleáris hadászati támadófegyverek *politikai* jelentősége a hidegháború legsötétebb éveire hasonlít, ma is meghatározó. *„(...) A katonai nagyhatalmak még ma is olyan mennyiségű és hatású nukleáris fegyverrel rendelkeznek, hogy katonai értelemben egy esetleges általános nukleáris háború esetén gyakorlatilag ugyanazt a hatást érnék el, mint a korábbi készletekkel.”*⁹⁴ Egy ilyen konfliktus kirobbanása esetén Észak-Korea is gyaníthatóan szemrebbenés nélkül nyúlna az atomtölteteket hordozó ballisztikus rakéták indítógombja felé.

A nukleáris fegyverek birtokában lévő államok, illetve nemzetközi szövetségi szervezetek vélhetően szintén habozás nélkül vetnék be atomfegyvereiket a következő szituációkban:

⁹³ DEÁK János: A nukleáris fegyver a 21. században. In: *Hadtudomány*, XIII. (2003) 1. sz. 29-40., vagy: www.zrinyi.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2003/1/deakjanos/chapter1.htm (a továbbiakban: DEÁK)

⁹⁴ DEÁK: id. mű: 37.

- preventív-megelőző, figyelmeztető vagy megsemmisítő csapásként valamely renitens, ún. „lator” ország ellen,
- nukleáris vagy más tömegpusztító fegyver alkalmazására adott válaszlépésként,
- fegyveres összecsapáskor a stratégiai helyzet nem várt alakulása esetén,
- „lator” országok önvédelemből önálló államiságuk, szuverenitásuk idegen hatalomtól történő megóvása érdekében,
- esetleg technikai hibákból, hiányosságokból adódóan véletlenül...⁹⁵

Addig, amíg a nemzeti atomprogramok nemzetközi ellenőrzésével problémák vannak, amíg a szerződések betartatása és az ellenőrzés megszervezése áthidalhatatlan akadályokba ütközik, a világ atompolitikája nem a békés célú felhasználás révén fog az újságok címdoldalain szerepelni. Sajátos módon a nemzeti gazdaságok között tátongó óriási szakadék is a nukleáris fegyverkezési verseny felmelegítését eredményezi. Egyszerűen, frappánsan foglalja össze a kibontakozó világtendencia mibenlétét Deák János: *„A gazdaságilag legfejlettebb országok haderői új technológiákat és fegyverrendszereket (...) alkalmazhatnak. (...) Ugyanakkor gazdaságilag ma az államok többsége hasonló technológiák és fegyverrendszerek előállítására, de beszerzésére sem képes. Ehhez kimagaslóan fejlett iparra, illetve óriási kiadásokra lenne szükség. Ebből adódóan az államok egy része olcsóbb megoldásként is a nukleáris fegyver – és más tömegpusztító fegyver – előállításával, illetve beszerzésével törekszik növelni katonai erejét.”*⁹⁶

Gyakorlatilag ugyanezt a jelenséget írja le Hajma Lajos is, aki szerint *„a fegyverektől sem ma, sem a közeljövőben nem lehet búcsút venni, ám mennyiségük a jövőben messze alatta marad a hidegháborús állapoténak. Technikai, minőségi és hatékonysági színvonaluk azonban óriási emelkedést fog mutatni, az áraik pedig az egekig szöknek, a kis országok számára szinte megfizethetlenné válnak.”*⁹⁷ Teljesen felesleges itt Észak-Korea nemzeti gazdaságának végletekig lerongyolódott állapotáról és a nullával egyenlő teljesítőképességéről újfent értekezni.

⁹⁵ Ld.: DEÁK: id. mű: 38.

⁹⁶ DEÁK: id. mű: uo.

⁹⁷ HAJMA: id. mű: 11.

Tovább növeli egy világméretű nukleáris összeütközés esélyét az a tény, hogy a nukleáris hatalmak ma még nincsenek birtokában olyan technikai elhárító rendszereknek, amelyek előre figyelmeztetnék őket egy más államok által vétett kapitulációs malorról. A téves történelmi helyzetértékelés már korábban is számtalan esetben vezetett fegyveres konfliktusok kirobbanásához.⁹⁸ Egy *Jean-Jacques Babel* nevezetű svájci tudós egyszer számvetést készített az emberi történelem során regisztrált kisebb-nagyobb fegyveres csatákról, konfliktusokról és háborúkról. Babel megdöbbentő adataiból kiderül, hogy a civilizáció keletkezésétől a huszadik század közepéig 14.500 (!) fegyveres összecsapás tette mozgalmassá az emberiség történetét. Feljegyzett történelmünk mindössze 292 olyan esztendőt tart számon, amikor nem dúltak háborúk...⁹⁹

A tömegpusztító fegyverek ellen folytatott nemzetközi küzdelem képzeletbeli listáján manapság Iránnal karöltve Kim Dzsong Il Észak-Koreája szerepel az első helyen. E megtisztelő címet a KNDK azért érdemelte ki, mert „*lebegteti nukleáris programjának sorsát és elért eredményeit, folyamatosan fejleszti rakétatechnikáját.*”¹⁰⁰ Az országban dúló, sztálinista jegyeket mutató koreai természetű katonai diktatúra felelős a ciklikusan ismétlődő éhínségekért és élelmiszerválságokért, az 1994 óta sorozatosan visszatérő árvizek, szárazságok és egyéb természeti csapások pedig csak rontanak az amúgy is katasztrofális általános belpolitikai helyzeten. A beáramló külföldi élelmiszersegélyek sem képesek kimozdítani az országot a holtpontonról. Észak-Korea lakossága már több mint ötven esztendeje gyakorlatilag háborús készültségben tölti mindennapjait, a világ ötödik legnagyobb hadseregének eltartása pedig óriási összegeket emészt fel, holott volna máshol is helye a honvédelembe ölt vonoknak. Észak-Koreában a sorkatonai szolgálati idő 5-10 év közötti időre terjed ki, de 40 éves koráig mindenki számíthat további behívókra, 60 éves korig pedig a Munkás-Paraszt Vörös Gárdában töltött kötelező szolgálat színesíti az amúgy unalmas észak-koreai hétköznapokat. Elavult, javarészt szovjet és kínai eredetű hadfelszerelése

⁹⁸ DEÁK: id. mű: 38-39.

⁹⁹ Ld.: HAJMA: id. mű: uo.

¹⁰⁰ BENCZE Balázs: Észak-Korea nukleáris programja. In: *Új Honvédségi Szemle*, 2004. 2. sz. 53-60. (a továbbiakban: BENCZE Balázs)

ellenére a KNDK nem lebecsülendő ellenfél, rettegett és kiszámíthatatlan atompolitikájával pedig távoli térségeket is képes fenyegetni. A Koreai-félsziget és közvetlen környezetének regionális instabilitásáért felelős Koreai Népi Demokratikus Köztársaság az amerikai nagyhatalmi külpolitika örökös sarokpontjává nőtte ki magát. A saját biztonságát anyaoroszlánként óvó Egyesült Államok „attól tart, hogy Észak-Korea (vagy más) egy napon rakétákkal veheti célba területét.”¹⁰¹ Ám az élet minden részét ellenőrzése alatt tartó, tekintélyelvű, zárt észak-koreai rezsim szembeszegül minden olyan nemzetközi kísérlettel, amelynek szándéka kideríteni; igaz vagy valótlan az az állítás, miszerint Kim Dzsong Ilnek atomfegyvere van? Így hát, mivel Észak-Korea „veszélyeztetheti a környező országokat és felboríthatja a térség egyensúlyát, (...) potenciálisan atomfegyverrel rendelkező államként kell figyelembe venni.”¹⁰² Az amerikai aggodalom egyik fő összetevője az észak-koreai atomterveknek a világméretű fegyverkezésre gyakorolt hatása és a globális stratégiai viszonyok amúgy is kusza hálójának további bonyolítása. Nem is alaptalanul, hiszen *Moamer al-Kadhafi*, Líbia korlátlan ura nem régi megnyilvánulásában elmarasztalta a Nyugatot, amiért nem méltányolta kézzelfogható módon atomprogramja feladására vonatkozó döntését. Kadhafi úgy vélte, hogy a nagyhatalmaknak „meg kellett volna jutalmazniuk Líbiát”.¹⁰³ „Ez a mulasztás nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy Irán és Észak-Korea nem hajlandók feladni saját atomprogramjukat, ugyanis Líbia a döntés meghozatala előtt egyeztetett ezekkel az országokkal, akik most kíváncsian várják, hogy mit fog kapni ezért cserébe az észak-afrikai ország. Azonban a jutalom elmaradása csalódást okozhat számukra, és így semmi nem fogja őket arra ösztönözni, hogy kövessék a példáját.”¹⁰⁴ Líbia 2003-ban jelentette be - az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával folytatott titkos tárgyalások után -, hogy hazája letesz a tömegpusztító fegyverekről, 2004 év elején pedig az észak-afrikai ország a vegyi fegyverek betiltását felügyelő

¹⁰¹ BENCZE Balázs: id. mű: 54.

¹⁰² BENCZE Balázs: id. mű: 55.

¹⁰³ Ld.: BUSA Viola: Kadhafi szerint Bush neki köszönheti győzelmét. In: *Hetek*, VIII. (2004. december 23.) 52. sz. (a továbbiakban: BUSA Viola)

¹⁰⁴ BUSA Viola: id. mű: uo.

nemzetközi szervezethez, az OPCW-hez csatlakozott.¹⁰⁵ Az egyezmény aláírói kézjegyükkel járultak hozzá ahhoz, hogy a nemzetközi fegyverzetellenőrök alkalom adtán meglepetésszerű razziákat tartsanak az egyezményben meghatározott tiltott fegyverek után kutatva.

Hírszerzési források bizonyítják, hogy a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság az atomfegyverek mellett rendelkezik más, elsősorban vegyi tömegpusztító fegyverek előállításához szükséges gyártókapacitással, szakértelemmel és hordozóeszkővel is. Ezekről kevesebb szó esik, de még borúsabb jövőképet fest elénk, hogy Észak-Korea számos harmadik világbeli országot segített hasonló terveinek megvalósításában. *Bencze Balázs* szerint a Nukleáris és Vegyi Védelmi Hivatal alárendeltségében vegyi fegyverek és védelmi eszközök gyártása és előállítása folyik Kanggje, Sakju és Sokam-ri üzemeiben.¹⁰⁶

A vegyi fegyverkezés koncepciója már a három éves tervben (1954-56) és az első öt éves tervben (1957-61) is szerepelt, kiemelt hangsúlyt azonban csak az első hét éves tervben (1961-1967) kapott. Az 1970-es évekre az országnak sikerült létrehoznia egy védelmi célokat szolgáló vegyifegyver-arsenált, amelyről természetesen az amerikai katonai hírszerzés is gyorsan tudomást szerzett. A vegyifegyverek számának látványos emelésében a Szovjetunió hatalmas segítséget nyújtott Kim Ir Szennek. Az 1980-as években elmélyült észak-koreai-szovjet kapcsolatok biztosították a KNDK számára a vegyifegyver-gyártáshoz szükséges technológiát, cserébe Moszkva az észak-koreai kikötők és a légtér korlátlan használatát kapta. A fegyverkezési téren megvalósuló szovjet-észak-koreai együttműködés eredményeképpen Kim Ir Szen országa az 1980-as évek végére Scud-rakétákra szerelhető vegyi tölteteket tudhatott fegyverarsenáljában. A KNDK több közel-keleti országgal, többek között Szíriával folytatott együttműködése olyan sikeresnek bizonyult, hogy az 1980-as évek végére a térség államai közül többen a legmodernebb vegyi fegyverekkel tudták körülvenni magukat. Az Észak-Koreából szökött menekültek egybehangzó

¹⁰⁵ Ld.: Hvg.hu: *Libia aláírja a nemzetközi leszerelési egyezményeket.* [2004. január 15.]

¹⁰⁶ Ld.: BENCZE Balázs: id. mű: 58.

beszámolói alapján joggal gyanítható, hogy Észak-Korea hús különböző típusú vegyi fegyver előállítására képes, de ezen iparága elsősorban mustárgázra, foszgénre és szarinra szakosodott. A nagy gyártási kapacitásnak köszönhetően valószínűleg jelentős mennyiséget (1000-5000 t) raktároznak ezekből az (egyelőre...) egykomponensű töltetekből.¹⁰⁷

Köszönhetően Istennek, és annak, hogy a KNDK biotechnológiai szakértelme korlátozott, a biológiai fegyverek (fertőző anyagok és mérgek) nem kapnak főszerepet az ország hivatalos katonai doktrínájában. Moszkva sem támogatta lelkesen az engedelmes Kis Testvért ilyen irányú szándékainak megvalósításában, hiszen köztudott; a már az ókorban is ismert biológiai hadviselés¹⁰⁸ számos szörnyű veszélyt rejteget az őt alkalmazó hadviselő fél számára is. A bevetésük után kontrollálhatatlan biológiai fegyverek ezzel együtt azonban sajnos megtalálhatók az észak-koreai néphadsereg fegyverarzenáljában, s tekintve, hogy a KNDK vegyi és biológiai fegyverekkel szerelte fel a demarkációs vonal közelében állomásozó fegyveres erőit, bizony nekünk, európaiaknak is van félnivalónk egy esetleges regionális konfliktustól. Phenjan külső segítség nélkül érte el sikereit a biológiai fegyverek kikísérletezése terén, s vélhetőleg pestis, kolera, botulinum toxin és lépfene szerepel a listán.¹⁰⁹ Annak ellenére, hogy a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság ratifikálta és aláírta a *Biológiai és Toxin Fegyver Tilalmi Egyezményt (BTWC)* és a *Vegyifegyver Tilalmi Egyezményt (CWC)* is, az észak-koreai hadtestek gyakran gyengített hatású mérgező anyagokkal hajtanak végre különböző hadgyakorlatokat...¹¹⁰

Mindent latba vetve egyértelműen megállapítható, hogy az atomfegyver napjainkban (is) a politikai nyomásgyakorlás eszköze. Bár lényegesen csökkent a világméretű atomháború eshetősége századunk elején, a nukleáris fegyver bevetése sajnos ma is dermesztő realitás lehet a világ válsággócaiban, így a Koreai-félszigeten is. Észak-Korea ördögös ügyességgel fordítja a maga hasznára a körülötte már évtizedek óta zajló atommizériát. Elhihetünk mindent

¹⁰⁷ BENCZE Balázs: id. mű: uo.

¹⁰⁸ Ld. ehhez a következő website-ot: *A szegény ember atombombája*. In: www.irisz.sulinet.hu/biosz/terror/bioweapopn.html

¹⁰⁹ BENCZE Balázs: id. mű: uo.

¹¹⁰ BENCZE Balázs: id. mű: uo.

Phenjannak, vagy folytathatunk struccpolitikát is; „a KNDK-t végül is atomfegyverrel rendelkező országgént kell kezelni. A vitathatatlanul meglévő szellemi-technikai-technológiai képességek, valamint hasadóanyag birtokában, a meglévő politikai akarattal gyakorlatilag nincs akadály saját atomeszközének megalkotásában.”¹¹¹

5. Peresztrojka észak-koreai módra

Az utóbbi években számos jel arra enged következtetni a távol-keleti diktatórikus ország vonatkozásában, hogy valami változóban van Észak-Koreában. Az eddig sziklaszilárdan meredező kőfalak oldalán megjelentek az első hajszálrepedések, s a Kim-klán dicsőségét hirdető fanfárok hangja sem szól már olyan dallamosan, mint eddig. Vajon illúzió, avagy realitás az észak-koreai despotikus rendszer ingatagsága? Valóban megroggyant a világ egyik legszigorúbban kontrollált államrendszerének legitimitása? Tényleg a küszöbön áll Kim Dzsong Il és elnyomó rendszerének bukása?

A híradások legtöbbször a falakról levett Kim Dzsong Il-portrékról és az átlagember ruházatáról szépen lassan lekerülő jelvényekről szólnak. Észak-Korea természetesen a végsőkig ragaszkodik az általa sugallt szivárványszínű képhez, amely a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot rózsaszín felhők között úszva, a boldogság és a megvalósult jólét szigeteként mutatja be. A „minden alapot nélkülöző kitalációk” és a „rendszer összeomlását célzó ellenséges rágalomhadjárat” a hivatalos phenjani álláspont szemében támadás az egyedül helyes államrendszer ellen. Az ország hírügynökségének, a KCNA-nak a hatáskörébe tartozik ilyenkor elosztatni a téves értesüléseket. A KCNA hivatalos közleményben igyekszik a világ tudtára adni; Kim Dzsong Il, a „Kedves Vezér” hatalmi helyzete továbbra is atombiztos, az észak-koreai nép a jövőben is a „Szeretett Vezér” útmutatásainak csalhatatlanságába helyezi változatlanul töretlen bizalmát. De vajon meddig lehet még hazudni több mint húszmillió embernek? Meddig lehet még folytatni azt a népámító, demagóg politikát, amely

¹¹¹ BENCZE Balázs: id. mű: uo.

kaleidoszkópot nyújt távcső helyett a szebb jövőt látni kívánó észak-koreai népnek?

A KNDK-ban az olyasfajta frázisok, mint „a Párt sohasem téved”, vagy hogy „maga meg én követhetünk el hibákat, de a Párt soha”¹¹² még mindig erősen meghatározzák az egyszeri ember gondolkodásmódját és ezen keresztül tetteit. Az ország minden bizonnyal mégis jelentős változások előtt áll. Az elsősorban az egyre több menekülttől és a kis számú, szigorúan szemmel tartott külföldi turistáktól származó információk készülő földindulásról suttognak. Az éles szemű elemzők azonban szinte egyöntetűen szemfényvesztésről beszélnek. *„Politikailag (...) az látszik a legvalószínűbbnek, hogy körmönfont reklám ez a külvilág felé. A szorongatott helyzetben levő phenjani diktátor olyan benyomást akar kelteni vele külföldön, hogy rendszere változóban, javulóban van, már nem az a merev, despotikus állam, amelynek a világ más fertályain gondolják.”*¹¹³ – szól a helyzetelemző magyarázat. Kétségtelen, a világ civilizált része és főleg az Egyesült Államok által hevesen ellenzett nukleáris fegyverkezési programjának köszönhetően Észak-Korea nemzetközi szorítóprésben tengeti napjait. Mint rossz gyerekekre, Kim nap mint nap feddést kap a nemzetközi közösség tagjaitól, de valószínűsíthető: a világ tanító bácsijának szerepében tetszelgő Bush-kabinet – Phenjan azon friss döntésének dacára, amelyben lemond atomprogramjáról – a későbbiekben is intőben fogja még részesíteni Phenjant.

Régi igazság, hogy külpolitika és belpolitika optimális esetben egymással szimbiózisban élnek. Ha nincsen belpolitikai siker, nincs külpolitikai babér sem, és igaz ez a fordítottjára is. A KNDK esetében is a kínai ösztönzésre bevezetett, de központilag vezérelt, ún. „óvatos” gazdasági reformok negatív velejárójaként az élelmiszerárak határa a csillagos ég, sokak számára pedig a legegyszerűbb élelmiszerek beszerzése is súlyos gondot okoz. Márpedig a korgó gyomor rossz tanácsadó. A tovább romló általános belgazdasági helyzet is egészen biztosan közre játszott Phenjannak az önmaga leszereléséről hozott történelmi döntés

¹¹² KOESTLER: id. mű: 36.

¹¹³ Ld.: Népszabadság Online (NOL): *Észak-Korea jelentős változások előtt?* [2004. december 01.]

meghozatalában, bár az elhatározás, valljuk be, nehéz és nem éppen komplikációmentes szülés volt.

Melyek azok a sokat emlegetett konkrét jelek tehát, amelyek egy történelmi rendszerváltozás korai előfutárai Észak-Koreában? A kérdés joggal vetődik fel, bár a ritkuló propagandaeszközök mélyrepüléséről már túlon túl is sok szó esett.¹¹⁴ Egyes elemzők szerint a portrék eltűnése arra példa, hogy Kim megpróbál új eszközöket keresni hatalmának megtartására, mint ahogyan a piaci változások is nagyobb bizalmat keltettek néhány észak-koreaiban. A phenjani vezetésben egyre szélesebb teret kapó fiatal reformerek láthatóan kezdik megfogadni a Kína által régóta szajkózott szólámat; a piacgazdaság térnyerése nem okvetlenül jelenti a mostani egypártrendszer, a diktatúra halálát. Legjobb példaként önmagát ajánlja a „Kedves Vezér” figyelmébe a feddően segítő szándékú Big Brother. És Phenjan úgy látszik hallgat is a hatalmas szomszédra; az eddig évtizedeken át slágernek számító hadikommunizmus helyét fokozatosan egy sajátosan levezényelt NEP tölti be. Hogy mit jelent ez a gyakorlatban? Az új gazdaságpolitika hatása nyilvánvaló. Észak-Koreában hatalmas infrastrukturális építkezések folynak, Phenjan – a pénzügyi lehetőségekhez mérten – épül-szépül, kezd „civilizálódni”. Az elektrifikáció kiterjesztésével észak-koreai otthonok százaiba jut el a fény. A mezőgazdaság gyatra teljesítőképességének felfejlesztése érdekében különböző projektek dokumentációira kerül rá a legfelsőbb jóváhagyás. A józan(abb) belátásnak köszönhetően épülhetett meg többek között a 150 km hosszú Kecshon-Teszon öntözőcsatorna is. A kereskedelem is bár nagyon lassan, bizonytalan léptekkel, de kezd felvirágozni. Egyre-másra nyílnak – a monocentrikus államrendnek köszönhetően elsősorban a fővárosban – a bevásárlóközpontok és az áruházak, amelyek szerepét vidéken a

¹¹⁴ Bár nem ez a jellemző, mégis érdemes megemlíteni, hogy elszigetelt partizánkísérletek az egyeduralomból való kitörésre olykor Észak-Koreában is akadnak. Egy év elején, Szöulban nyilvánosságra került félórás videószalag tanúsága szerint a KNDK-ban is élnek Winston Smith-ek, akik titokban áskálódnak az elnyomó rezsim ellen. A felvételeken helyenként az ország mindenható vezetőjét, Kim Dzsong Ilt elmarasztaló graffitik láthatóak, amelyek arra buzdítanak, hogy „Keljünk fel, és menjünk ki a diktatúrából!” Az előkerült felvételek autentikusságához ugyan főr némi kétség, számos észak-koreai menekült azonban azonosította a képkockákon látható helyszíneket. Ld.: Népszabadság Online (NOL): „*Le Kim Dzsong Ille!*” [2005. január 19.]

még mindig korlátozott, de folyamatosan bővülő áruválasztékkal rendelkező árusítóbódék veszik át. A hajdanán a gépkocsik nélkül megépített autópályák sávjain egyre több ismert márkájú külföldi gépjármű jelenik meg, demonstrálva az észak-koreai szabadpiac hajnalának beköszöntét. A dél-koreai beruházásból épülő keszoni közös ipari zónáról korábban már esett pár szó, mégis érdemes felhívni a figyelmet most is; a déli testvér folyamatos segítségnyújtásának pozitív északi fogadtatása az ideológiai béklyók lazulását (is) jelentik.

Szintén jelentős pozitívum az ország tavalyi megkésett csatlakozása a világ információs szupersztrádájához, az Internethez.¹¹⁵ A dolog mindenképpen haladásként, a világ felé történő nyitásként értékelendő. Még akkor is, ha tudjuk; ezen az állami honlapon többnyire az országgal kapcsolatos hírek, propagandaanyagok és Kim Dzsong Il-linkék találhatóak. Sőt, Phenjan talán túl hamar ráérezett a nyugati méz ízére. Egyes híradások szerint az észak-koreai néphadsereg 500-600 hackert képez ki és foglalkoztat. Ezeknek az internetes bajkeverőknek *„az a feladatuk, hogy behatoljanak az Egyesült Államok, Dél-Korea és Japán számítógépes hálózataiba információgyűjtés vagy ellenséges támadás céljából.”*¹¹⁶ Az ország gazdasági állapotát tekintve némiképp meglepőek azok a dél-koreai szakértői vélemények, melyek szerint az észak-koreai gépállomány és a szakmai felkészültség semmiben sem marad el a nyugati szinttől...

Jelentős lépésekre szánta el magát Phenjan a pénzügypolitika terén is. Az inflációs tendenciák visszafogására kibocsátott államkötvények óhajtott célja a tőkemobilizáció, amelynek fő funkciója a Dél-Koreán kívül máshonnan egyelőre hiába remélt külföldi tőkebefektetések pótlása. A bérpolitika „rendezése” ugyanakkor nem a legjobban sikerült, hiszen *„a fizetések átlagosan az eddigieknek a húszszorosát, az árak viszont a harmincszorosát érik el. Más szóval: az állam leföli azt a rettenetes – árufedezettel soha nem támogatott – pénzmennyiséget, amely az állampolgárok zsebében, bankszámláján, párnacihájában felhalmozódott, gyámolítottjainak tudomására hozván*

¹¹⁵ Ld.: Hvg.hu: *Észak-Korea: indul az állami portál.* [2004. július 16.]

¹¹⁶ Hvg.hu: *Észak-Korea 500 hackert állít hadrendbe a déliek ellen.* [2004. október 04.]

egyszersmind, hogy eddig »ingyen« éltek.”¹¹⁷ Magyarra lefordítva e felemás „sikerjelenséget”; az észak-koreai átlagpolgár eddigi fizetésének többszörösét kapja kézhez, de ezzel párhuzamosan a hajdani árak is több tízszeresére emelkedtek. Mindennek egyenes következménye és egyben megszokott kísérőjelensége az, hogy óriási szakadék tátong a kínálat és a fizetőképes kereslet között.

Minden visszássága ellenére mégis üdvözlendő az, ami mostanság az észak-koreai belpolitikában zajlik. Bár az új út még kitaposásra vár, az első imbolygó lépések a szabadpiac létének *de facto* elismerésével immár visszafordíthatatlanul megtörténtek. Ráadásul nukleáris fegyverkezési programjáról való lemondásával Phenjan végül is rendezte zűrös külkapcsolatait. S ami a legfontosabb: eme régi adósságát törlesztve Észak-Korea akarva-akaratlanul megteremtette a maga számára azt a személye körüli külső nyugalmat, amely minden bizonnyal ösztönzőleg hat majd az ország belső gazdasági fejlődésére is. Hogy a várva-várt prosperitás Kim Dzsong Illal, avagy nélküle valósul-e meg: fogas kérdés. Csak remélni lehet; Észak-Korea lesz a következő „kis sárkány”.

6. Az észak-déli viszony. A félsziget egyesülésének problematikája

A Koreai-félszigetet dúló háborút lezáró panmindzsoni fegyverszüneti megállapodás végleg kettészakította az addigra már amúgy is külön utakat járó távol-keleti országrészeket. Az 1953. július 27-én kelt szerződés – amely sem békét, sem megnyugvást nem hozott – a koreai nép nemzeti történelmének rossz emlékü dokumentumává vált. Az Északot és Délt ezentúl elválasztó 38. szélességi fok két oldalán a háborút követő években két egymással köszönő viszonyban sem lévő társadalmi rendszer bontakozott ki, és lépett saját fejlődési útra. Dél-Korea a japán modellt példának tekintve kitört elmaradottságából, s rövid idő alatt fejlett ipari nagyhatalommá nőtte ki magát, Észak-Korea viszont,

¹¹⁷ Ld.: ACZÉL: *A koreai NEP*

amely „*egy beteg ember rémálmát valósította meg*”¹¹⁸ az elmúlt évtizedek során, közepesen fejlett ázsiai államból a korlátlan diktatúra, a belső terror, a joghalál, az ideokrácia és a féktelen despotizmus országa lett. Észak beteges álmodozója Kim Ir Szen volt, aki „*politikailag és gazdaságilag »bezárta« országát*”¹¹⁹, álmát ma fia, Kim Dzsong Il álmodja tovább.

A második világháború végén a japán gyarmati megszállás alól frissen felszabadult Koreát 1945-ben ideiglenes szándékkal szovjet és amerikai befolyási övezetekre osztották. A két szuperhatalom megjelenése a Koreai-félszigeten előrevetítette a megosztottság kialakulását. Az 1948-ban létrejövő két, egymással ellenséges viselkedést tanúsító koreai államalakulat azonban szinte megszületése pillanatától kezdve saját reszortjaként kezelte az ország újraegyesítésének ügyét. Phenjan és Szöul az ideológiai nézetkülönbségekre fátylat borítva gyakran kezdett egymással párbeszédet a szent „nemzeti ügy” érdekében, s a legfőbb téma a két országrész tárgyalásain ma is ez. 1972-ben közösen elfogadott elvi nyilatkozat mondta ki, hogy „*a félsziget egyesítését külföldi segítség nélkül, békés úton, az ideológiai korlátokon felülemelkedve kell végrehajtani.*”¹²⁰ Bár az akkoriban megfogalmazott megállapodáshoz nagy reményeket fűzött a nemzetközi közvélemény, a tárgyalások ekkor megakadtak. A továbbiakban rendszerint a déli állam vezetői kezdeményezték az észak-déli viszony újraértékelését és az ezzel foglalkozó csúcstalálkozók megrendezését. 1981-ben *Cson Tu Hvan* dél-koreai elnök üdvözölte volna egy észak-déli találka létrejöttét, a randevúra azonban ezúttal nem került sor. Némi óvatos közeledés történt csak; 1985-ben első ízben borulhattak egymás nyakába a szétszakított családok tagjai. A bizalomépítés jegyében Szöul és Phenjan még megbékélési, megneemtámadási és együttműködési megállapodást is kötött, ennek gyakorlati megvalósítására azonban egyik fél sem tett lépéseket.

1994-ben ismét a déli államfő, *Kim Jung Szam* volt az, aki javasolta a félsziget történetének első csúcstalálkozóját. Észak-Korea agg despotája el is fogadta a

¹¹⁸ Ld.: G. FEHÉR Péter: Szovjet bábfigura ült Kim Ir Szen helyén? In: *Heti Válasz*, 1. (2001. április 27.) 3. sz., vagy: www.hetivalasz.hu/showcontent.php?chid=1139

¹¹⁹ DIÓSZEGI – HARSÁNYI – NÉMETH: id. mű: 153.

¹²⁰ CSOMA Mózes: A koreai enyhülés belső tényezői. In: *Külgügyi Szemle*, I. (2002) 2. sz. 104-120. (a továbbiakban: CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*)

történelmi ajánlatot, a sors azonban közbeszólt: Kim Ir Szen váratlan halála miatt Észak-Korea ismét barlangjába vonult.

A kilencvenes évekre „*a megosztottság kérdésköre sokat veszített fontosságából és aktualitásából.*”¹²¹ Számos zavaró tényező lehetetlenítette el a meg sem kezdett párbeszéd folytatását; Észak-Korea - attól féltve, hogy szovjet és kínai típusú elavult fegyverei nem nyújtanak számára elégséges biztonságot – egyre súlyosbodó gazdasági-politikai válságának dacára felújította atomprogramját. Ennek eredménye a déliek körében az lett, hogy „*a fiatalabb korosztályok egyre inkább úgy tekintettek északra, mint egy teljesen idegen országra.*”¹²²

A 2000 nyarán létrejött észak-déli csúcstalálkozó aztán meghozta a várva-várt enyhülést. A történelmi találkozót azonban hosszú vajúdas előzte meg. Ráadásul a két fél elismerten mindenekelőtt saját szempontjait és érdekrendszerét szem előtt tartva ült tárgyalóasztalhoz. Érdekes áttekinteni mind Észak-, mind pedig Dél-Korea érdekeltségi tényezőit.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság nemzeti gazdaságának mai állapotáról eddig már jócskán esett szó. A világ kommunizmusainak összeomlása – amely rendkívül érzékenyen érintette az amúgy is ingatag észak-koreai ipari és mezőgazdasági szektort – az 1980-as és 1990-es évek fordulóján tovább mélyítette az ún. „mimóza-szindrómában” szenvedő távol-keleti állam addig is súlyos tüneteit. A csucshe eszmerendszer és a túlfokozott militarizmus a megalomán phenjani vezetés kívánalmainak megfelelően az önként vállalt magány gödrébe taszította az országot. Az 1990-es években aztán elmélyült az élet minden területére kiterjedő általános válság. A kb. 23 millió fős észak-koreai lakosság azóta kénytelen szembenézni a külföldi segélyek ellenére¹²³ mindennapossá vált élelmiszer-ellátási problémákkal, a mezőgazdaság teljesítményének fokozatos csökkenésével. A hibát hibára halmozó Kim-kormányzat pedig vélt legjobb szándékai ellenére sem könnyíti meg sokat

¹²¹ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 104.

¹²² CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 105.

¹²³ A dél-koreai adakozó kedvet alaposan lelohasztják azok a meg nem erősített értesülések, amelyek arról számolnak be, hogy az élelmiszerszállítmányok vagy a katonai raktárakba, vagy pedig diplomataellátó boltokba kerülnek.

szenvedő népe sorsát.¹²⁴ A teljesen kiszámíthatatlan logika alapján cselekvő „Kedves Vezető” természetesen gazdasági növekedést bizonyító fantomstatisztikákat lóbálva állítja: „Nincs itt, kérem, semmi baj!” A visszatoloncolás veszélyével számot vető észak-koreaiak az éhezés elől mégis egyre növekvő számban menekülnek el hazulról, ám az enyhülés nehezen kicsikart „vívmányait” féltve Szöul ma már nem ösztönzi a disszidensek beáramlását.

Észak- és Dél-Korea egyesülésének lehetséges módozatait – az eltérő történelmi és politikai hátteret figyelmen kívül hagyva - gyakran hasonlítják a két német állam újraegyesítésének modelljéhez. Sok prognózis „*a német és a koreai megosztottság hasonlóságait kiemelve hatalmas költségeket jósolt arra az esetre, ha Észak-Korea ugyanolyan váratlanul és hirtelen omlana össze mint az egykori NDK.*”¹²⁵ A legszembetűnőbb különbség az észak-koreai rezsim elnyomó természetéből adódik: a Német Demokratikus Köztársaság mindenkori belpolitikája – a többi szovjet bábállamhoz hasonlóan ott is meglévő ideológiai meghatározottság ellenére – a Kim-rezsimmel összemérve csupán puhadiktatúrának tekinthető. A keletnémeteknél klasszisokkal élhetőbb volt az emberi élet, még utazni is lehetett a szovjet blokk országaiba, esténként pedig nemcsak a keletnémet, de az NSZK-beli televízió-csatornák hírműsorait sem volt főbenjáró vétek nézni. Észak-Korea ezzel szemben még ma is kézi vezérléssel szabja meg állampolgárai életének minden percét, hiszen Phenjanban nagyon is tisztában vannak *George Orwell* sorainak jelentésével: „*A proliknak (...), ha egyszer valahogy tudatára ébredhetnének saját erejüknek, nem lenne szükségük összeesküvésre. Csak fel kellene kelniük és megrázniuk magukat, mint ahogyan a ló rázza le magáról a legyeket. Ha akarnák, holnap reggel darabokra törhetnék a Pártot. Előbb vagy utóbb rá kell döbbszenniük, hogy ezt kell tenni.*”¹²⁶ A tudatosan szellemi gyermekkorban tartott lakosságnak fogalma sincsen az államhatárokon túl zajló életről. Ismét csak a jövőbe látó *Orwell* szavai adhatják vissza élethűen a

¹²⁴ Nemzetközileg tudott tény, hogy Phenjan a kevés művelhető területtel rendelkező ország rizstermelését olyan módon igyekezett a kilencvenes években növekedési pályára állítani, hogy a sűrű növényzettel benőtt hegyoldalakat megkísérelték a termelésbe bevonni. Az első kiadósabb esők aztán megtették a maguk hatását; „*a lejtők lecsupaszításával a csapadék akadálytalanul zúdulhatott a völgyekbe: a katasztrófális áradások elmosták a rizsföldeket.*” Ld.: CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 106.

¹²⁵ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 108.

¹²⁶ ORWELL: 1984: 80.

mai észak-koreai realitást: „Elvágva a külvilággal való érintkezéstől s elvágva a múlttól, Óceánia polgára olyan, mint a csillagok közti űrben lebegő ember, akinek nincs módjában megtudni, merre van föl és merre van le.”¹²⁷

A kilencvenes évek második felének északi történései - nevezetesen az elmélyülő gazdasági válság - a „nemzeti ügy” háttérbe szorulását és a koreai azonosságtudat halványulását eredményezték. Atomprogramjával folyamatosan a világot zsaroló, kiszámíthatatlan viselkedésű testvér felvállalása már nem volt olyan létfontosságú Szöul számára. 1997 decemberében azonban a dél-koreai Kim Jung Szamot *Kim De Dzsung* váltotta az államelnöki székben, s a vezetőcsere visszaterelte az eseményeket a régi mederbe. Kim elnök már beiktatási beszédében a régi északi külpolitika mellett kötelezte el magát, s partnerségi viszonyt ajánlott Phenjannak. Hogy miért? Mert „a [dél-koreai] kormányzat (...) a pénzügyi válság, a növekvő munkanélküliség, és a sorozatos népszerűtlen intézkedések következtében fokozódó belpolitikai feszültséget a »nemzeti ügy«, a megosztottság elleni fellépés: tehát a nacionalista érzelmek kiaknázásának politikájával kívánta csökkenteni.”¹²⁸ A Kim De Dzsung-kormányzat „napfény-politikának” (sunshine policy, koreaiul; haetbit chongchaek) nevezett békülékeny magatartása a testvérország irányába sokat enyhített az észak-déli szembenálláson.

Napjainkban a tőke korát éljük. Ezért sem meglepő az, hogy Dél-Korea minden igyekezetével az északi testvérhez fűződő hagyományosan fagyos viszonyának javításán munkálkodik mostanság. Bár a dél-koreai gazdasági csoda és a nyomában járó általános jólét nyilvánvaló a mai Koreai Köztársaságban, a fokozódó piaci verseny hatásai alól Dél-Korea sem mentesülhet. Ezért van az, hogy az utóbbi években a déli vállalkozók szemet vetettek az olcsó és szakképzett északi munkaerőre. Emellett nem elhanyagolható tényező „a közös nyelv, a pontos helyismeret és a fanatizálható koreai munkamorál”¹²⁹ sem. Konklúzió gyanánt megállapítható, hogy a két országrész újraegyesítésében Dél-Korea részéről a kétségtelenül meglévő nemzeti érzelmen kívül a gazdasági érdek

¹²⁷ ORWELL: 1984: 219.

¹²⁸ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 109.

¹²⁹ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: uo.

is a fő motiváló tényezők közé tartozik. Ez az érdekeltség azonban nem kizárólag déli öncélt szolgál. A gazdasági kapcsolatok ilyen irányú fejlesztése az integrációra készülő észak-koreai gazdaság felzárkóztatásának misszióját is betölti.

Észak-Korea és korlátolt vezetése teljesen más jellegű problémákkal áll szemben – többnyire tehetetlenül. Kim Dzsong Ilnek az esetleges jövőbeni integráció előtt megoldást kell találnia a lakosságot sújtó élelmiszerválságra, ki kell törnie a fojtogató burokból és meg kell szüntetnie az önmaga által előidézett nemzetközi elszigeteltséget, valamint meg kell szilárdítania saját hatalmát. Mert a vulkánok örökké nem alhatnak. Mi lesz, ha egyszer - ha nem ma, hát holnap - lámpa gyúl az észak-koreai fejekben, és az emberek nemet mondanak a további elnyomásra? Hiszen *„a lelket nem keríthetik hatalmukba. Ha az ember érezni tudja, hogy embernek maradni érdemes, diadalmaskodik felettük, még ha nem is lesz semmi következménye diadalmának.”*¹³⁰ Köztudott, hogy Kim Dzsong Il hatalma apja 1994-es halála után nagyrészt a néphadsereg támogatásának köszönhetően szilárdult meg, s a katonai vezérkar szava még ma is sokat ér Phenjanban.

A enyhülés megindulása egy váratlan és meglepő lépésnek köszönhető: 2000 januárjában Olaszország felvette a diplomáciai kapcsolatot Kim Dzsong Il szeparatív országával. A következő hónapban Oroszország kötött barátsági, jószomszédsági és együttműködési szerződést a fellelkesült Észak-Koreával, aki még ez évben megkezdte külkapcsolatainak kiépítését, és többek között Ausztráliát, a Fülöp-szigeteket, Malajziát és az Európai Uniót is megszólította. A kis túlzással lassan hovatovább szalonképessé váló és „civilizálódó” KNDK azonban nem tudta becsapni az éles szemű dél-koreaiakat, akik Kim Dzsong Il elért külpolitikai sikereinek dacára sem tudtak megszabadulni mélyen beívódott ellenségképüktől.

2000. március 9-én mégis napvilágot láthatott az azóta „berlini deklarációként” emlegetett javaslat, amely a *„további megbékélést, a párbeszéd folytatását és a*

¹³⁰ ORWELL: 1984: 184.

szétszakított családok egyesítését tartalmazta.”¹³¹ A helyszín: természetesen Németország. A szerző: ki más, mint Kim De Dzsung? A déli elnök mit sem törődve hazája óvatoskodó közvéleményével gyakorlatilag tető alá hozta a két ország csúcstalálkozóját. Március 17-én már Sanghaj volt a titkos tárgyalások színhelye, április 8-án a dél-koreai kultusz- és turisztikai miniszter és az északi ún. Ázsiai-csendes-Óceáni Béke bizottság elnöke Pekingben szubszkribálták az első koreai csúcstalálkozó megrendezéséről szóló történelmi jelentőségű dokumentumot.

A dél-koreai elektronikus média által élő egyenesben közvetített történelmi esemény 2000. június 13-án a rádiók és televíziók elé ültették a Koreai-félsziget lakosságának nemzeti érzelmű részét. A phenjani találkozón a két fél ötponos megállapodást fogadott el, a kapcsolatok normalizálást és a két rendszer békés együttműködését irányozta elő:

„1. Észak és Dél – mint a nemzet egyesítésének irányítói – közös elhatározással tesznek erőfeszítéseket a nemzet egyesítésének ügyéért.

2. Észak és Dél nézetei több kérdésben eltérőek, de tartalmaznak hasonló elemeket, így a felek keményen fognak dolgozni a cél eléréséig.

3. Észak és Dél augusztus 15-én létrehozza a szétszakított családok csoportjainak találkozóját, illetve délen szabadlábra helyezik az északi ügynököket és a kommunista szimpatizánsokat.

4. Észak és Dél kiegyensúlyozott gazdasági fejlesztésére fog törekedni, és gyorsítja az együttműködést a társadalmi, kulturális, sport, egészségügyi és környezeti szférák területén.

5. E megállapodás gyakorlati megvalósulása érdekében Észak és Dél hamarosan kormányzati szintű párbeszédbe kezd.”¹³²

Az enyhülési folyamat eddigi nyertese egyértelműen a phenjani vezetés. Az újabb legitimációs forrást bezsebelő Kim Dzsung Il ismét ördögösen helyezkedett, de focinyelven szólva potyagól helyett óriási találatot ragasztott a

¹³¹ CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 112.

¹³² Forrás: Korea Now, 2000. június 17. 4-5. Idézi: CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 114.

léc alá. A hatalmas presztízsnövekedést elkönnyvelő phenjani vezetés úgy látszik nagy mestere a pszichológiai hadviselésnek. Ráadásul az atomfegyver-programjáról a lehető legjobbkor lemondó Kim Dzsong Il ezzel a legújabb döntésével is minden bizonnyal piros pontot szerzett Szöulban.

Az ország újregyesítése körüli sokéves hercehurca tehát – mint láthattuk - Észak-Korea malmára hajtja a vizet. *„Az ország lényeges belső változtatások nélkül kitört a nemzetközi elszigeteltségből”*¹³³, Kim pozíciójának megszilárdulása mellett tehát megvan a második strigula is. Ami a phenjani előirányzatot illeti most már csak az élelmezési gondokkal kellene valamit kezdenie Kimnek...

Fontos azonban tudni azt, hogy egy esetleges egyesülés a két Korea részvételével egyetlen modell szerint sem volna zökkenőmentes. Csoma Mózes, a két országrész jó hazai ismerője szerint ugyanis *„Dél-Korea úgy gondolja, hogy szépen lassan, folyamatosan vinné végbe a felzárkóztatási folyamatot: Észak-Korea “felhúzását” három lépcsőben képzelik el, aminek a végén az egyesítés következik. Mert kétségtelen, hogy ha minél hamarabb létrejönne az egyesítés, akkor az a 23-24 millió észak-koreai egyszerűen másodrendű állampolgárrá válna, hisz’ nem beszélnek nyelveket, az oktatási színvonaluk, a képzettségük nem olyan, ami megfelelne a déli követelményeknek, nem tudnak számítógépet kezelni, nem ismerik az internetet, egyáltalán: nem ismerik a világ történéseit. Tehát ebből a szempontból is érdek fűződik ahhoz, hogy az egyesülés egy minél távolabbi időpontban történjen meg.”*¹³⁴

A kim de dzsungi háromfázisos újregyesítési elképzeléssel szemben az észak-koreai kormányzat egy kétfázisos megoldásban gondolkodik. Az északiak által preferált modell egy afféle „közösügyes rendszer” lenne, hiszen a két autonóm kormányzat által alkotott egyesült föderatív államban előbb az ún. Legfelsőbb Nemzeti Szövetségi Kongresszus és a szövetségi bizottságok menedzselnék a nemzetvédelmet, a külpolitikát, valamint az egyesítési folyamatot, s ezután merülhetne fel a kormányzás teljes összevonásának lehetősége.¹³⁵ Phenjan

¹³³ CSOMA: A koreai enyhülés belső tényezői: uo.

¹³⁴ Ld.: KULCSÁR István: *Elválasztva összetartozás*. In: www.vilagvevo.radio.hu/adasok/19/korea.htm

¹³⁵ Ld.: CSOMA: *A koreai enyhülés belső tényezői*: 115.: Melléklet

láthatóan hatalmi rendszerének lehető legnagyobb szeletét igyekezne átmenteni egy jövőbeni országegyesítés alkalmával. Phenjan javaslatát tanulmányozva az ember mélyen elgondolkodik: arrafelé talán nem ismernek a két dudásról szóló közmondáshoz hasonló értelmű koreai szentenciát...?

7. Utószó

Jelen tanulmány azt a célt tűzte maga elé, hogy - a legalapvetőbb ismereteket szintézisbe foglalva - átfogó képet nyújtson a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságról, erről a napjainkban sokat emlegetett, de legtöbbször által csak felületesen ismert távol-keleti országról. A legfőbb vezérlő elv, amely e tanulmány születésénél tollamat – pontosabban a kurzort – vezette, az objektivitás mellett a *sine ira et studio* jól ismert normája volt. Bevallom, a feltétel nélküli tárgyilagosság követelményét is nehéz volt – ha sikerült egyáltalán - kielégítően megvalósítani. A manapság csak „negyedik hatalmi árként” definiált szenzációhajhász média hatásai alól - bármennyire igyekeztem - én sem vonhattam ki magam teljes mértékben. Észak-Korea ezer kilométerekre keletre fekszik tőlünk, az általa gerjesztett problémakör - bár esetleges következményeit tekintve mindenképpen globális jellegű - mifelénk mégsem egyértelműen aktuális. Az elsősorban saját régiójának stabilitását veszélyeztető szeparatív állam ügyes-bajos dolgai valahogy távol állnak az európai embertől. Azok az információk meg, amelyek a messzi távolból hozzánk elérnek, nem biztos, hogy minden esetben a tényleges valóságot tartalmazzák.

Ezért voltam nehéz helyzetben, amikor értekezésem tárgyául Észak-Koreát választottam. Egyrészt érdekelt ennek a valóban példa nélküli országnak és rendszerének igaz története, másrészt azonban tisztában voltam azzal, hogy vajmi kevés igazán jól használható hazai szakirodalom fogja segíteni munkámat. Ráadásul a phenjani vezetés 1962-től kezdődően köztudottan jelentős erejét fordítja az országról szóló hiteles információk, statisztikák és számadatok kiszivárgásának megakadályozására, így a forrásgyűjtés során nagy segítségemre voltak a különböző napi-, heti- és havilapok, újságok és folyóiratok honlapjainak

online adatbázisai, kulcsszavas keresőprogramjai, archívumai. Nem egy témába vágó iromány gazdagítja ily módon tanulmányom bibliográfiáját. Bízom abban, hogy ez a néhány Észak-Koreával foglalkozó oldal egy valóságosabb országkép kialakulását segítette elő az Olvasóban.

8. Felhasznált irodalom

- AMACZI Viktor – BOMBAY László – HÉJJA István: *A világ hadseregei*. Budapest, Zrínyi, é. n.
- BAKOS Károly – SZOKOLAY Katalin (szerk.): *A szocialista világrendszer*. Budapest, Tankönyvkiadó, é. n.
- BENCZE Balázs: Észak-Korea nukleáris programja. In: *Új Honvédségi Szemle*, 2004. 2. sz. 53-60.
- BENCZE Gyula: *Kell-e félnünk a nukleáris energiától?* In: www.mindentudas.hu/bencze/20030127bencze1.html
- BENKES Mihály: *Szuperhatalmak kora 1945-1992*. Budapest, Korona, 2002.
- BIHARI Mihály: *Demokratikus út a szabadsághoz*. Budapest, Gondolat, 1990.
- BLUMBERG, Stanley A. – OWENS, Gwinn – EGRI György: *A Trefort utcától a hidrogénbombáig*. [Budapest], Magyar Világ, 1989.
- BOGDANOR, Vernon: *Politikatudományi enciklopédia*. Budapest, Osiris, 2001.
- BOSBEIJK, Stefan: *Észak-Korea 2002. Egy turistaút tükre*. H. n., magánkiadás, é. n.
- CONQUEST, Robert: *A nagy terror*. Budapest, AB Független Kiadó, 1989.
- COURTOIS, Stéphane – WERTH, Nicolas – PANNÉ, Jean-Louis – BARTOSEK, Karel – MARGOLIN, Jean-Louis – PACZKOWSKI, Andrzej: *A kommunizmus fekete könyve*. Budapest, Nagyvilág, 2000.
- CSOMA Mózes: A koreai enyhülés belső tényezői. In: *Külügyi Szemle*, I. (2002) 2. sz. 104-120.
- CSOMA Mózes: A remetekirályság öröksége. A koreai azonosságtudat belső és külső tényezői. In: N. RÓZSA Erzsébet (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában*. H. n., k. n., é. n.
- CSOMA Mózes: Kim De Dzung. In: *A 20. század politikusai*. [Budapest], ELTE BTK Politikatudományi Tanszék, 1999. 9-31.
- CSOMA Mózes: Kim Ir Szen. In: *A 20. század politikusai*. [Budapest], ELTE BTK Politikatudományi Tanszék, 1998. 83-102.
- DEÁK János: A nukleáris fegyver a 21. században. In: *Hadtudomány*, XIII. (2003) 1. sz., vagy:

www.zrinyi.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2003/1/deakjanos/chapter1.htm

- DIÓSZEGI István – HARSÁNYI Iván – NÉMETH István: *20. századi egyetemes történet 1945-1995*. Budapest, Korona, 1997.
- FALUDI Péter: A „koreai kérdés” eredetéről. In: *Kül-Világ*, I. (2004) 3. sz., vagy: www.epa.oszk.hu/00000/00039/00003/pdf/faludi.html
- FALUDI Péter: A „koreai kérdés” történelmi háttéréről. In: *História*, 2004. 1. sz., vagy: www.historia.hu/archivum/2004/0401faludi.htm
- FALUDI Péter: Hosszú, fájdalmas menetelés. Phenjan „saját” Pak Csong-Hi tábornokára vár? In: *Új Honvédségi Szemle*, 1998. 5. sz. 37-45.
- FALUDI Péter: *Korea története I-II. 1945-1995*. Budapest, Külkereskedelmi Főiskola, 1996.
- FALUDI Péter: Az Észak-Korea jelenség. In: *História*, 2002. 4. sz.
- FALUDI Péter: Az Észak-Korea jelenség. In: *Proletárdiktatúrákból a polgári demokráciákba 1989-1992*. Szerk.: GLATZ Ferenc. Budapest, MTA Társkut. Közp., 2004. 181-193.
- FENCSEK László: *Mit kell tudni a világ kommunista pártjairól?* Budapest, Kossuth, 1984.
- FISCHER Ferenc: *A megosztott világ*. Budapest, IKVA, 1996.
- G. FEHÉR Péter: Szovjet bábfigura ült Kim Ir Szen helyén? In: *Heti Válasz*, 1. (2001. április 27.) 3. sz., vagy: www.hetivalasz.hu/showcontent.php?chid=1139
- GADDIS, Jonh Lewis: *Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése*. Budapest, Európa, 2001.
- GROEHLER, Olaf: *A koreai háború 1950-1953. A KNDK elleni amerikai agresszió bukása*. Budapest, Zrínyi, 1981.
- HAJMA Lajos: Visszatérhet-e a hidegháború? In: *Hadtudomány*, IX. 3-4. sz., vagy: www.zrinyi.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/1999/ht-1999-34-1.html
- HORÁNYI B. László: *Katonai szereposztás Ázsiában*. Budapest, Zrínyi, 1982.
- HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest, Európa, 2002.
- KOESTLER, Arthur: *Sötétség délben*. Budapest, Európa-Reform, 1988.
- KULCSÁR István: *Elválasztva összetartozás*. In: www.vilagvevo.radio.hu/adasok/19/korea.htm
- MACHIAVELLI, Niccolò: *A fejedelem*. [Budapest], Kossuth, 1991.
- NAGY Árpád: Észak-Korea felmondta az atomsorompó egyezményt. In: *Fizikai Szemle*, 2003. 4. sz. 151., vagy: www.kfki.hu/szemle/archivum/fsz0304/nagya0304.html
- ORWELL, George: *1984*. Budapest, Európa, 1989.
- ORWELL, George: *Állatfarm*. Budapest, Európa, 1989.
- OSVÁTH Gábor: *Észak- és Dél-Korea eltérő nyelvhasználata*. In: www.terebess.hu/keletkultinfo/nyelv3.htm

- OSVÁTH Gábor: *Névadás és politika összefüggései Koreában*. In: www.terebess.hu/keletkultinfo/nyelv7.htm
- OSVÁTH Gábor: *Nyelvpolitika, nyelvi tervezés Koreában (Történeti áttekintés)*. In: www.terebess.hu/keletkultinfo/nyelv4.htm
- PAUL, Jonhson: *A modern kor. A huszadik század igazi arca*. Budapest, Kairosz, 2000.
- PÉTERFI András: Nagyhatalmak fegyveres konfliktusokban. In: *História*, 2003. 2. sz., vagy: www.historia.hu/archivum/2003/0302peterfi.htm
- PÓCZA Kálmán: *Miként egyesülhet a két Korea?* In: www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=2912
- RÁCZ Árpád: Az évszázad reménye és csalódása. In: *Rubicon*. XII. (2001) 4-5. sz. 4.
- RUICHEN, Zhu: Az észak-koreai atomfegyverkezésről. In: *Hadtudomány*, XV. (2005) 1. sz., vagy: www.zrinyi.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_8.html
- SZATMÁRI Zoltán: Irak, Észak-Korea, plutónium... fizikus szemmel. In: *Fizikai Szemle*, XLIV. (1994) 12. sz. 457-465.
- SZENTESI György: *Hatvan évvel Hiroshima után. Körkép a hadászati támadófegyverekről*. Budapest, ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2005.
- SZOLZSENYICIN, Alekszandr: *Ivan Gyenyiszovics egy napja*. Budapest, Európa, 1989.
- T. SZENTESI Katalin: *A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság*. H. n., Panoráma, 1987.
- TARASZOV-ROGYIONOV, Alekszandr: *Csokoládé*. Budapest, Európa, 1989.
- WEISZHÁR Attila – WEISZHÁR Balázs: *Háborúk lexikona*. Budapest, Athenaeum, 2004.
- WOLIKOW, Serge: A kommunista galaxis keletkezése. A Komintern. In: *Rubicon*. XII. (2001) 4-5. sz. 61-67.
- www.mult-kor.hu/cikk.php?article=5797 - Kim Ir Szen, az Örökkévaló Vezető
- www.mult-kor.hu/cikk.php?article=260 - KNDK (Eckart Dege fényképei)
- www.mult-kor.hu/cikk.php?article=10154 - 55 éve kezdődött a koreai háború
- www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/korea/kronologia.html - A koreai háború kronológiája
- www.fas.org/nuke/guide/dprk - Az Amerikai Tudósok Szövetségének oldala az ország nukleáris fegyverarzenáljáról
- www.korea-dpr.com - Az ország hivatalos website-ja
- www.geocities.com/janos8/dprk/traveloguehun.html - Egy magyar turista útibeszámolója Észak-Koreából
- neszeneked.uw.hu/eszakkorea.html – Honlap Észak-Korea nukleáris fegyverkezéséről
- www.sat.hu/read.php?id=34 - Műholdas felvétel az éjszakai Földről

- irisz.sulinet.hu/biosz/terror/bioweapon.html – „A szegény ember atombombája”
- www.npp.hu/erdekesseg/vilagreak.htm - A világon működő és leállított energetikai reaktorok
- kep.tar.hu/leif/27555165#2 – Képek Észak-Koreáról
- kep.tar.hu/leif/275572251#2 – Képek Észak-Koreáról
- csatweb.csatolna.hu/tagok/csa/koreapic – Képek Észak-Koreáról
- www.mtholyoke.edu/org/link/photos.htm - Képek Észak-Koreáról